

A
BORSODI
TÁJHÁZ
KÖZLEMÉNYEI
37–38

**A Borsodi Tájház
közleményei
37–38**

A Borsodi Tájház
közleményei
37 – 38

2015

A BORSODI TÁJHÁZ KÖZLEMÉNYEI 37–38.

19. évfolyam 1–2. szám
2015

Szerkeszti:

HADOBÁS PÁL

Technikai munkatárs:

SLEZSÁK ZSOLT

A borítón:

A veterán motorok találkozájának egyik legszebb darabja az 1951-ben gyártott csehszlovák „Cetka”.

(Fotó: Mészáros Csaba)

A hátsó borítón:

Az üzemi balesetben elhunyt bányászok emlékműve a Bányászklub előtt bányásznap i koszorúzás után.

(Fotó: Mészáros Csaba)

© MKKM, Edelény

HU ISSN 1418 – 2211

Felelős kiadó: HADOBÁS PÁL, *az Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely igazgatója.*

Készült az Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely számítógépes szövegszerkesztőjén 2015-ben.

Nyomdai munkák:

www.konyvmuhely.hu

Hadobás Pál

20 éve zárt be a szénbánya Edelényben

Edelényben több mint 150 évig folyt szénbányászat kisebb-nagyobb megszakításokkal. Utolsó aknája 1995-ben zárta be kapuját. A város közigazgatási területén talált szén kitermelésének kezdete egyidős a Coburgok által 1838-ban építtetett cukorgyárával, mert a gőzgépei fűtéséhez kezdték meg a szén bányászatát a császtai Nagy-völgyben.

A 19. század közepén az edelényi bánya termelése a környék bányáihoz viszonyítva jelentősnek számított, azonban a század végére visszaesett a széntermelés. A 19. század végi gazdasági fellendülést egy kis időre visszavetette az 1900-as gazdasági válság. Edelényben a szénkutatás 1912-ben indult újra a Lánci és a Peres völgyben Puth Vince vállalkozása révén. A széntermelés 1913-ban indult meg a kiscsásztai réten nyitott bányájában. A munka azonban nem sokáig folyhatott zavartalanul, mert a vizes homok megjelenése az aknában, súlyos nehézségeket okozott. Már a vállalkozás beszüntetését fenyegette, amikor Salamonovits Aladár termény- és fakereskedő betársult a vállalkozásba és kifizette a munkások elmaradt bérét.

A közelgő világháború ellenére a termelés zavartalanul folyt, és a munkások létszáma is növekedett, és elérték, hogy a bányában dolgozók felmentést kapjanak a katonai szolgálat alól. A vizes homok újabb megjelenése a bánya bezárására kényszerítette a tulajdonosokat.

Az első világháborút követően egyre több vállalkozó kezdte meg a széntelepek utáni kutatást, melynek eredményeként a Lánci gyepen és az Egresen is szenet találtak. Salamonovits az Egresen nyitotta meg második bányáját 1920-ban, de a vizes homok megjelenése miatt ezt sem művelték sokáig.

1921 decemberében a nagy-völgyi bányáktól délre nyitottak egy új tárót, melyet a Bódvavölgyi Kőszénbánya és Iparmű Rt. művelt. A szén aknától történő elszállítása érdekében iparvasutat építettek a MÁV állomástól északra lévő rakodóig. A szénkereslet csökkenése miatt, több Sajó-menti bányával együtt 1924-ben beszüntette a termelést.

A Császtápusztai Gröber birtokon, ugyancsak 1921-ben mélyített egy lejtősaknát a Császtai Kőszénbánya Társulat, de 1923-ban bezárt.

A kudarcok ellenére Salamonovits nem adta fel a bányanyitásával kapcsolatos törekvéseit, és versenyképessége megőrzése érdekében korszerűbb üzem, és állandó munkaerő biztosítására törekedett. A munkások elhelyezése érdekében 1920-ban 15 lakásos kolóniát építtetett.

Társakat keresett az új bánya nyitásához, elsősorban a tehetősebb rokonok körében. A társulás létrejöttét követően megalakult az Edelényi Kőszénbánya Vállalat, amely az 1924-ben adományozott „József I.” védnevű bányatelken nyitott bányában kezdte meg a termelést. (1945 után ez lett az I-es akna.)

Az egyik társult tag Amerikából hazajött nagynénje jelentős összeggel társult a vállalkozáshoz, mely nagyban segítette az üzem kialakítását. A társulás révén a bánya amerikai érdekelt-ségű lett. A kitermelt szén elszállítására a MÁV rakodóig függőkötélpályát építettek, mellyel biztosították a vállalkozás egyeduralmát Edelény széntermelésében.

A Coburg hercegi hitbizományi birtokon 1937-ben „Magdolna” védnével bányatelek adományozására került sor, melyen a termelést az Antalvölgyi Kőszénbánya Kft. kezdte meg. A Kft.-t a három Szoffer testvér (Tóbiás, Salamon és József) alapította, miután kiváltak az Edelényi Kőszénbánya Vállalat Rt.-ből.

A második világháború időszakában nőtt a szén iránti igény, és régi bányákat nyitottak meg, valamint újakat telepítettek. 1942. június 22-én adományozta a bányakapitányság a „Zsu-

zsanna” védnevű bányatelket a Tilalmas dűlő déli részén az Antalvölgyi Kőszénbánya Kft. részére, amely a Coburg területek szénjogát bérelte. A tárót a „Magdolna” lejtősaknától nyugatra, kb. 1,8 km-re hajtották. A tárótól egy keskeny nyomtávú vasutat terveztek, amely a „Magdolna” lejtősaknánál csatlakozott volna a MÁV állomásra vezető vonalba. A bánya a kedvezőtlen fejtési viszonyok miatt 1946-ban bezárt.

1944. augusztus 7-én az Antalvölgyi Kőszénbánya Kft. „Ferenc” védnévvel bányatelket kapott a Tilalmas erdő északi részén. A fektetési térképet nem Szofferék írták alá, ugyanis a zsidók üldöztetése idején egyes bányavállalatokhoz az elhurcolt tulajdonosok helyébe gondnokokat neveztek ki.

A meglévő iparvasút vágányától leágazást készítettek az új bányáig és így szállították a MÁV állomás északi részén lévő rakodóra a szenet.

A keskenyvágányú iparvasutat az 1924-ben megszűnt Bódvavölgyi Kőszénbánya és Iparművek Rt. építette ki, kb. 5 km hosszban a Nagy-völgyi táróig. Ezt a vasutat azután Szofferék újra fektették a „Magdolna” lejtaknáig 1933-ban, majd később kiépítették egész hosszában, a „Ferenc” bányán túl, az újabb Nagy-völgyi táróig.

A „Ferenc” bánya már a miocén III. telepet tárta fel, mely telep itt három, egymáshoz közel fekvő padban fordult elő. A bánya mind a hármát művelte.

Ebben az időben több bányát nem nyitottak Edelényben.

A második világháború a bányák fölött sem fejeződött be nyomtalanul. Megkezdték a károk elhárítását és 1945 januárjában a termelés is megindult azokon a helyeken, melyeket nem öntött el a víz. 1946-ban elkezdték a bányák államosítását. A Coburg érdekeltségű üzemeket német tulajdonnak tekintette a szovjet katonai parancsnokság, ezért azokat 1947-ben a Szovjet Javakat Kezelő Hivatal vette át.

Salamonovitsék Lánci-völgyi bányáját csak 1948-ban államosították, mivel amerikai érdekeltségű volt.

A Szovjet Javakat Kezelő Hivatal újranyitotta és megindította a termelést a „Ferenc” lejtősaknában, sőt új lejtősaknát mélyített 1947-ben, az úgynevezett Téglagyári aknát. Ez az akna 1950-ben szüntette be a termelést, miként a gederéti és a Nagy-völgyi bánya is. A Szovjet Javakat Kezelő Hivatal mélyíttette a Hodály lejtősaknát is, mely folytatta a termelést azután is, hogy 1952-ben a hivatal átadta a bányákat az állam tulajdonába. Ez az akna korszerűtlensége miatt 1964-ben bezárt, és új lejtősaknát mélyítettek, mely 1972-ig üzemelt Edelény III. lejtősakna néven. A kitermelt szenet az iparvasúton szállították a MÁV állomásnál lévő rakodóra. Az új lejtősakna építése során új üzemteret alakítottak ki, melyen fürdőt, transzformátor állomást, irodákat, műhelyeket, raktárakat, gépházakat építettek. Korszerűsítették az ipari vasutat és bekötőutat építettek a 27-es főúttól a bányához.

A II-es akna mélyítése 1950. május 15-én kezdődött és 1951 január 6-án érte el a szételepet. Ugyancsak ebben az időben kezdődött a II/a. lejtősakna mélyítése, melyben a számottevő termelés 1951 októberében indult meg. Szenét 1969 májusáig az ún. adhéziós pályán szállította az I. akna külszínén lévő, a berentei szénosztályozóhoz vezető függőkötélpálya feladó állomására. A függőkötélpályát 1954-ben építették, majd a következő évben lebontották az így szükségtelessé vált, Salamonovitsék által épített, a MÁV állomásnál lévő rakodóhoz vezető kötélpályát.

A II-es aknán 1952-től 1956-ig köztörvényes rabok dolgoztak. A tábor épületeit utána irodaként és műhelyként hasznosították. 1965-ben új irodaépületet, fürdőt, legényszállót és konyhát építettek, mely által a külszíni terület teljesen átalakult.

Az 1968-69-ben napvilágot látott energiastruktúra változásának elvei, valamint a földalatti koncentráció lehetősége gyakorlatilag megszüntette a II-es aknát, és az Edelény I-IV. akna te-

rületéhez csatoltan, annak 2. körleteként működött. A termelt szenet az I. lejtősaknán szállította ki, és itt került feladásra, a berentei függőkötélpályára.

A berentei szénosztályozóra vezető függő drótkötélpálya.

Az akna épületeit szakosított szociális otthonként és kereskedelmi raktárakként hasznosították az 1970-es évek elejétől.

Az 1950-es években a növekvő munkáslétszám miatt két munkásszállót építettek. Az egyik a Felszabadítók (ma Szentpéteri) út végén, a másik a II-es akna területén épült. 1957-ben a bányauzem az Egresen és a kenderföldön lakásépítésbe kezdett. A dolgozók gyermekeinek oktatásához 1958-ban felépítették az Egresen a 3. Sz. Állami Általános Iskolát. A Kenderföldön épített lakótelepen 1966-ban elkészült a Bányászklub, melyben könyvtár is működött. Művészeti csoportjai is színesí-

tették a közösség kulturális életét (fúvószenekar, irodalmi színpad stb.). A Bányászklub az 1997-es bezárásáig jelentős szerepet töltött be a város kulturális életében.

A Sajómenti Egyesített Bányász Fúvószenekar 2004-ben a Borsodi Tájház udvarán, a Bányászemlékek című kiállítás megnyitóján. A környék utolsó bányász fúvószenekara volt. A zenekart Fischer Emil vezette (bal oldalon).

1966-ban került elhelyezésre a Bányászklub előtt Kucs Béla szobrász alkotása, a Homlokát törülő bányász.

A bányauzem a sport érdekében is sokat fáradozott. Edelényi Bányász néven hosszú éveken keresztül működtette a sportkört, karbantartotta és többször korszerűsítette a kastélykerti sporttelepet.

Az 1960-as években a földalatti munkahelyeken is fejlesztések történtek, különösen az I-IV. akna 1969-es elkészülte után, mely az edelényi bánya koncentrációs tervét valósította meg. Önjáró kerettel biztosított és maróhengerrel fejtett frontokat alakítottak ki, melyek hozzájárultak a termelés növekedéséhez.

Az Edelény I-IV. akna széntároló bunkere és központi épülete.

Az Edelényi Bányáüzem 1954. július 1-től működött önálló üzemként, majd 1973. január 1-vel a Mákvölgyi, 1986. április 1-vel a Bükkaljai Bányáüzemhez került.

Az 1980-as években a megye szénbányáiban, így az edelényi szénbányában is megindult a hanyatlás. A beruházásokra, fejlesztésekre fordítható pénzüsszegek lényegesen elmaradtak a reális igényektől, különösen az 1980-as évek derekán csökkentek drasztikusan az állami támogatások. Borsodban a létszámhiány mellett súlyos gondot okozott a termelő gépek és berendezések állapotának a romlása, melynek mértéke 1987-re elérte a kritikus szintet. A fejlesztések elmaradása következtében a kitermelt szén minősége évről évre romlott, az évtized végére a borsodi szénbányászat válságba került.

Munkahely elosztása a bányába történő leszállás előtt a „felozolóban”

A rendszerváltoztatás sem hozott érdemi, pozitív változást. A piacgazdaságra való áttéréssel az állam fokozatosan kivonult a magyar szénbányászatból, de helyét nem vették át új, tőkeerős magánbefektetők, akik képesek lettek volna ismét nyereségesen működtetni a bányákat.

1993 végére felszámolták a megye bányászatát évtizedeken át irányító Borsodi Szénbányák Vállalatot. Az ezt követő években sorra zártak be a régió bányái. Az okok között találjuk egyes bányák kimerülését, a befektetők hiányát, a kohászatban jelentkező egyre égetőbb problémákat, melyek a kereslet jelentős csökkenését eredményezték, illetve az egyre nehezebben fenntartható gazdaságos termelést.

A Bükkaljai Bányauzemhez tartozó edelényi I-IV. akna sem tudott megküzdeni a nehézségekkel, így 157 év után véglegesen megszűnt az edelényieknek és a környező településen élőknek hosszú időn keresztül megélhetést biztosító szénbányászat Edelényben 1995-ben.

Az egykori edelényi szénbányászat emlékét a Nyugdíjas Bányász Szakszervezet és az Edelényi Művelődési Központ és Könyvtár őrzi. Évente megrendezik a Bányászklub előtt 1995-ben, az Edelényi Bányauzemben üzemi balesetben elhunytak tiszteletére állított emlékmű előtt szeptember első vasárnapján a bányásznapot. Az emlékműnél az önkormányzat, politikai szervezetek, a város intézményei és a hozzátartozók helyezik el a kegyelet virágait.

*Bányásznapi 2007 szeptembere első vasárnapján
a Bányászklub előtt lévő emlékműnél.*

Állandó kiállításokkal gazdagodott az edelényi L'Huillier-Coburg kastély

Befejeződött az edelényi L'Huillier-Coburg-kastély fejlesztésének második üteme, a 900 millió forintos uniós támogatással egyebek mellett új állandó kiállítások is nyíltak, valamint megtörtént a Kastélysziget teljes rehabilitációja, visszakapta a kastély mögötti sportpálya eredeti funkcióját: újra park lett belőle.

L. Simon László, a Miniszterelnökség örökségvédelemért és kiemelt kulturális beruházásokért felelős államtitkára a projekt szerdai (2015. december 16.) rendezvényén úgy fogalmazott: az edelényi kastély felújítására, új kiállítások berendezésére a kulturális kormányzat három és félmilliárd forintot fordított főleg uniós pályázaton elnyert pénzből az elmúlt években.

Az, hogy a kormányzat „ezt a fantasztikus létesítményt nem hagyta veszni”, egyértelműen jelzi elkötelezettségét az észak-magyarországi térség iránt – mondta az államtitkár.

A kastély fejlesztésének most lezárult második üteme teljes egészében uniós támogatással valósult meg a 2007-2013-as költségvetési időszakban.

Az államtitkár az előző uniós ciklus sikeres lezárását fontosnak nevezte, mint mondta: Magyarország gyakorlatilag éllovasként zárja ezt a fejlesztési időszakot, jószerivel minden pénzt lehívott. Presztízskérdést csináltunk abból, hogy a „mi államtitkárságunk és a hozzá kapcsolódó intézmények” jól teljesítsenek ebben az időszakban - tette hozzá L. Simon László.

Szólt arról is, hogy ez a kastély fantasztikus építészeti értéket képvisel, és most olyan kiállítási elemekkel bővült, amelyek turisztikai hasznosítását is szolgálják. Megjegyezte: a huszonegyedik században nem lehet úgy fenntartani kastélymúzeumokat, ha nem helyeznek melléjük olyan funkciókat, amelyek bevételt termelnek, az idelátogatókat a visszatérésre ösztönzik.

L. Simon László szólt a kormány azon szándékáról, amely azt célozza meg, hogy a vidéki múzeumok, kiállítóhelyek üres termeit töltsék meg a nagy fővárosi múzeumok raktáraiban található műtárgyakkal. Szerinte ezt „Edelényben is kellene kamatoztatni”, hiszen ez nem igényel nagy befektetést.

Nagy feladatnak nevezte az államtitkár, hogy a vidéki múzeumokhoz, várakhoz, kastélyokhoz, kiállítóhelyekre vezető uta-

kat, infrastrukturális létesítményeket felújítsák, hogy a látogató ne álljon meg a megyeszékhelyeken.

Bár az államé ez a kastély, de az önkormányzat nélkül nem tudjuk igazán belakni, a turizmus számára vonzóvá tenni – utalt ezzel a települési önkormányzatok fontosságára is.

A Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ fenntartásában működő észak-borsodi város kastélyában az Edelényi Kastélysziget Kulturális-Turisztikai Központ II. fejlesztési üteme fejeződött be, ez főleg a gyűjtemény megalapozására fókuszált. A most megnyílt kiállítások olyan témákat dolgoznak fel, amelyek egyrészt kapcsolódnak a kastély történetéhez, másrészt önállóan is megállják a helyüket.

A létesítmény fenntartója a közelmúltban elhunyt Barna György miskolci műgyűjtő igen gazdag gyűjteményét vásárolta meg. Az egyik kiállítás egy valamikori rádió fantázianevére utalva a Népszuper-retro címet viseli, a tárlat az 1945-től 1968-ig tartó időszak mindennapjait, használati tárgyait mutatja be.

A kiállítás az egykori gazdasági épületben kapott helyet, azokban a helyiségekben, amelyeket lakásként használtak az ötvenes évektől egészen a nyolcvanas évek közepéig.

A másik tárlat a térképekre koncentrál, főleg azért, mert az edelényi kastély egykori férfi tulajdonosai a katonáskodás révén építettek karriert és egzisztenciát. A hadjáratok nélkülözhetetlen eszköze pedig a térkép volt. Ez adta az apropóját a 16-19. századi magyar vonatkozású térképgyűjtemény megvásárlásának és a téma tudományos alaposságú bemutatásának. A gyűjtemény különlegessége, hogy a korabeli térképkészítés eszközei és műszerei is a részét képezik, ezért nem csupán a térképet, hanem készítésük menetét is bemutatják.

A Bódva holtága és a szabályozáskor készült új meder által alkotott szigeten áll a 18. században barokk stílusban épült L'Huillier-Coburg-kastély, amelynek falai között egykor volt járásbíróság, földhivatal, börtön, szovjet főparancsnokság, fűszerraktár, öregek napközi otthona, óvoda és szükséglakás egy-

aránt. Az épület állaga az utóbbi évtizedekben jelentősen leromlott, felújítása elodázhatatlanná vált. Az első fejlesztési ütem tartalmazta Magyarország legnagyobb összefüggő, 18. századi rokokó falképeinek restaurálását is.

(MTI) (Fotó: Vajda János / MTI)

Mi, mikor épült Edelényben?

Miként az embereknek, úgy az épületeknek is megvan a maguk sorsa.

Beszélgetések alkalmával gyakran kerül szóba egy-egy épület kapcsán, hogy mikor épült, vagy mi volt korábban a funkciója? Ezekre a kérdésekre próbálunk meg választ adni jelen ismereteink szerint, időrendben haladva, akkor, amikor Edelény középületeit és nagyobb beruházást igénylő lakóépületeit veszszük számba a második világháborút követően, alkalmanként visszautalva az azt megelőző időszakra.

– 1945 – Megkezdtek a kastély mögötti területen az új sportpálya építését. 1950-ben a sportegyesület pénzt kapott a pálya fejlesztésére, de ekkor még nem volt gát a Bódva mellett és az árvíz megakadályozta az építkezést, melyet 1952-ben kezdtek el. 1953-ban futókör, öltöző, szertár, gondnoki lakás épült. 1958-ban teljesen újjáépítették a füves labdarúgó pályát. Az öltözőt többször bővítették és felújították. A sporttelepet 2013-ban kitelepítették a kastély felújításának második üteme megkezdésekor a gimnázium mögötti területre.

– 1947. május 1. – Ezen a napon adták át a németek által felrobbantott híd helyén épült vasszerkezetű hidat, melyet aztán később lebontottak, és felépítették mellette a ma is álló hidat.

A két híd még egymás mellett

– 1948 – Az egyházi iskolák államosítása után Borsodon az 1903 körül épült Bárczay kastélyban rendezték be a település általános iskoláját. Amikor 1950-ben Borsodot Edelényhez csatolták az iskola 2. Számú Állami Általános Iskola lett. 2000-ben vette fel a Borsodi Általános iskola nevet. Az egykor földszintes épületet többször átalakították és bővítették (emeletráépítés, új tantermek, tornaterem).

A Borsodi Iskola 1989-ben... (Fotó: Hadobás Pál)

...és napjainkban. (Fotó: Mészáros Csaba)

– 1950 – Létrejön az első Ktsz (Kisipari Termelőszövetkezet), a cipészeké, melyet 1951-ben és 1958-ban újabbak megalakulása követ (asztalos, kőműves, fodrász, szabó, fényképész, órástb.) Edelény és Vidéke Javító és Szolgáltató Ktsz. lesz a neve az 1960-as évektől. Egyes részlegei az egykori zsidó iskola te-

rületén voltak, ma az Antal György úton a sarokház van a helyén.

– 1951 – Elkészült a város első kultúrháza a Hősök terén. A mozi is itt nyert elhelyezést. A mozit 1992-ben végleg bezárták.

– 1952 – Létrehozták a Járási Könyvtárat a volt Szilvássy-féle házban a Lenin (ma István király útja) utcában, a mai városháza mellett.

– 1952 – Az I. akna munkásszállója elkészült a Felszabadítók útja (ma Szentpéteri út) végén. 140-es Jókai Munkásszálló volt a neve. Később a bányauzem irodája lett, majd 1973-tól kb. 1997-ig a gimnázium kollégiuma volt. Jelenleg lakások és az Új Esély Oktatási Központ kollégiuma van benne, valamint az iskola felső tagozatos tanulóinak az oktatása is itt folyik.

– 1954 – A II. aknai, 141-es számú Móricz Zsigmond Munkásszálló elkészült. Az 1970-es évektől a fogyatékosok otthona működik benne.

– 1954 – A mai Templomkert Kisvendéglőben Bányászklubot hoznak létre. Előtte a Szovjet Javakat Kezelő Hivatal volt benne.

– 1958 – Az Egresen a bányauzem felépítette a 3. Számú Állami Általános Iskolát. Az iskola 2003-ban bezárt, a gyerekeket a Borsodi Általános Iskola vette át.

– 1958 – A kastélyban az általános iskolások részére napközit hoztak létre.

– 1958 – Ruházati és fűszer bolt épült a Hősök terén, melyet később többször bővítettek és átalakítottak.

Az 1958-ban épült ruházati és fűszer bolt.

- 1958 – A finkei általános iskola építése, amelynek 4. Számú Állami Általános Iskola volt a neve. 2002-től Finkei Általános Iskola, 2004-től a Borsodi Általános Iskola tagiskolája, 2007-ben bezárt.
- 1958 – Az Egresen és a Kenderföldön a bányász lakótelep elkészült.
- 1959 – Elkészült a Volán garázs a József Attila úton. Ekkor Autóközlekedési Vállalat volt a cég neve, de mindenki MÁVAÚT-ként emlegette, mert 1953-ig ez volt a vállalat neve. Az 1990-es évek elején bezárták és az épületet vállalkozó vásárolta meg telephelynek.
- 1959 – A mai Templomkert Kisvendéglő helyén (akkor Április 4., ma Miklós Gyula út 4. sz.) görögkatolikus kápolnát ala-

kítanak ki, melyet a jelenlegi görögkatolikus templom elkészültéig használnak istentiszteletekre.

– 1960 – A vízmű saját kutakat fúrt és azokból biztosította Edelény vízellátását, majd a regionális vízmű hálózatára kötötték.

– 1960 – Új székházat építettek a Magyar Szocialista Munkáspárt Járási Bizottsága részére az Április 4-e (ma Miklós Gyula) úton. A rendszerváltoztatás után 1991-ben az Edelényi Rendőrkapitányság került az épületbe.

– 1961 – Szakorvosi és körzeti orvosi rendelő (SzTK) épült a Deák Ferenc utcán.

– 1963 – Új, korszerű könyvtár épült a Lenin (ma István király útja) utcában.

Az 1963-ban átadott könyvtár.

– 1963 – Az egykori vásártéren felépült a gimnázium. 1982-ben felvette neves szobrászművésznök, a Disznóshorvát

(1950-től Izsófalva) született Izsó Miklós nevét. 1986-ban, 1999-ben és 2010-ben bővítették. 2011-ben átvette a Miskolci Görögkatolikus Egyházmegye (akkor Exarchátus) és Szent János Görögkatolikus Gimnázium és Szakképző Iskola lett a neve.

– 1963 – A kenderföldön élelmiszer bolt épült.

– 1963 – Finkén élelmiszer bolt épült.

– 1964 – Borsodon és Finkén klubkönyvtár létesült.

– 1965 – Elkészült a Bányászklub a Kenderföldön. 1968-ban ifjúsági klubbal bővítették. 1997-ben bezárt. Jelenleg hasznosításra vár.

– 1965 – A Gagarin (ma Mátyás király) utcán 24 állami lakást építettek.

– 1966 – Megépült a kórház, mely kezdetben tüdőkórházként működött. Hol az állam, hol a város volt az üzemeltetője. 1996-ban be akarták zárni, de a város önkormányzatának, lakóinak és a kórház dolgozóinak köszönhetően megmenekült a bezárástól. 2003-ban felújították és bővítették az épületet. Korábbi években is hajtottak végre felújításokat és korszerűsítéseket a kórházban pl. 1990-ben.

– 1967 – Ebben az évben készült el a jelenlegi Bódva híd.

– 1967 – Tűzoltó laktanyát építettek az Antal György úton, amely még a rendszerváltoztatás előtt megszűnt és egy ideig a polgárvédelem raktára volt. 1990-től mentőállomás működik benne.

– 1968 – Szociális Otthon létesült Finkén a volt Miklós-Gömöry kastélyban. Többször bővítették, 2002-ben apartman épült a kertjében. 2008-tól Szociális Szolgáltató Központ a neve.

A finkei szociális otthon központi épülete. (Fotó: Hadobás Bence)

- 1968 – ÉMÁSZ székház épült az Antal György úton. 2012-ben lakásokat alakított ki benne az önkormányzat.
- 1968 – Az állomással szemben, a vasút túloldalán egy felvonulási épületben a Debreceni Ruhagyár részlege került kialakításra.
- 1968 – Elkészült a bányauzem I-IV. aknájának új üzemtere és fürdője a Múcsony felé vezető út mellett. A bánya 1995-ben zárt be Edelényben.
- 1969 – Az I-IV. akna nagyra sikerült irodaépületének egy részében megkezdtek a Borsodi víz palackozását, melyet 1960-ban ásványvízzé minősítettek. Az üzemtérén kívül új palackozót építettek az 1980-as években (Az építkezést a Böcsi Sörgyár kezdte meg és a borsodsziráki tsz fejezte be).
- 1969 – A Gagarin (ma Mátyás király) utcában elkészült az 1. Sz. Napközi Otthonos Óvoda, amely 1995-től Mátyás Óvoda néven működik. 1984-ben bővült a bölcsődével, mely 1991-ben bezárt, majd 2004-ben nyitották meg újra. Jelenleg Mátyás Óvoda és Bölcsőde a neve.

– 1969 – Új kisvasút híd épült a Bódván, melyen az aknákról a szenet szállították a vasútállomásra.

A szénszállítást szolgáló kisvasút híd a Bódván.

– 1971 – A Gagarin (ma Mátyás király) utcán 48 állami lakás épült.

– 1971 – Vágóhíd épült a Császtára vezető út mellett, a köztemető bejárata után. A rendszerváltoztatást követően magánkézbe került.

– 1971 – Kenyérgyár készült a November 7. (ma Bányász) utca végén, mely 1995-ben bezárt, jelenleg bútorbolt.

– 1971 – Borsodon benzinkutat építettek, amely a MOL kút megépítése után bezárt, majd 2002-ben egy vállalkozó újranyitotta.

– 1972 – Borsodon élelmiszerboltot és húsboltot építettek.

– 1973 – Ebben az évben készült el az az épülettömb a római katolikus templommal szemben, melyben a Diana Eszpresszó, a cukrászüzem és a műszaki bolt kapott helyet. Ma a műszaki bolt helyén kínai üzlet van.

- 1973 – A Borsodszirák felé vezető út jobb oldalán ebben az évben készült el a termelőszövetkezet tejüzeme. Ma vállalkozói telephely és irodaház.
- 1973 – A Lenin (ma István király útja) 58. számú házból óvodát alakítanak ki, ez volt a 2. sz. óvoda, melyet 1994-ben bezártak, a gyerekek az 1. sz. óvodába kerültek át. A 2015-ben felújított és bővített épületben jelenleg a Családsegítő Szolgálat van.
- 1973 – A Kincsem ABC, étterem és ÁFÉSZ irodaház ebben az évben épült. A pincében lévő étterem kedvelt zenés szórakozóhelye volt az edelényieknek. A rendszerváltoztatás után vállalkozó üzemeltette az éttermet, de egy idő után bezárt. Az ABC 2013 körül zárt be.
- 1973 – Új köztemetőt nyitottak a Május 1. (ma Császtai) utca végén.
- 1973 – A gimnázium mellett új 8 tantermes általános iskola épült, az 1. sz. iskola diákjai részére (a felső tagozatosok jártak ide). 2002-ben magas tetőt és új tantermeket építettek rá. 2015-ben felújították és egy új tornaterem is épült.

A 8 tantermes új iskola a gimnázium mellett. (Fotó: Veres András)

- 1973 – 600 adagos iskolai konyha és étterem épült az 1. sz. iskola új épülete mellett, melyet 1982-ben felújítottak, majd 2009-ben 1000 adagosra bővítették és felújították.
- 1975 – Ebben az évben építették a KRESZ parkot a Kenderföldön. Az 1980-as években már nem nagyon használták a gyeerek, az 1990-es években a megmaradt berendezéseket lebontották.
- 1975 – A Gagarin (ma Mátyás király) utcában újabb két tömblakás épült.
- 1975 – A II-es akna egykori munkásszállójában Fogyatékosok Otthonát létesítettek.
- 1976 – Megépült a központban a 32 lakásos épület, melyet a tetején sokáig fent lévő reklámról CSÉB háznak hívtak. Alatta üzletek nyíltak, edénybolt, cipőbolt, GELKA.

Épül a CSÉB ház. (Fotó: Veres András)

- 1977 – Elkészült az Ifjúsági Ház a gimnáziummal szemben. 1981-től a járási művelődési központ székhelye. 2006-ban felújították és a lábakon álló épület alá a városi televízió stúdióját

építették, de a 2010-es árvíz után újra a felső szintre került a stúdió. Az alsó szinten két előadótermet alakítottak ki.

Épül az Ifjúsági Ház (ma Művelődési Központ). (Fotó: Veres András)

- 1977 – Az Egresen óvodát és napközi otthont építettek. Az óvoda a 3. sz. lett, mely ma a Mátyás óvodához tartozik.
- 1977-1980 – Ebben az időszakban 100 db „Cs” lakás épült.
- 1977-1980 – A foglalkoztatást segítette elő, hogy ezen időszak között új telephelyen építkezett a KTSZ, a Vízgazdálkodási Társulás, a Gabonaipar és a húsipar, és a kastélyba települt a SZÜV. Az Alkotmány termelészövetkezet kialakította a galvanizáló, forgácsoló, lakatos, szivacsgyárat és a ládbesenyői ruhaüzemét.
- 1977-1980 – Elkészült a vásártér, felújították és átalakították a tanácsházat.
- 1978 – Gázcseretelep épült, mely az 1990-es évek végén bezárt, néhány év múlva megvette egy vállalkozó telephelynek.
- 1979 – Elkészült az 1. sz. általános iskola uszodája és tornaterme. Az uszoda 1985-ben leégett, s csak 1994-ben indult újra az úszásoktatás, de nem sokáig működött.

- 1980 – A termelőszövetkezet udvarán sorházakat építettek a dolgozók tsz támogatással.
- 1980 – Az Április 4. (ma Miklós Gyula) úton elkészült a IV. sz. óvoda, mely 1995-től Nefelejcs Óvoda volt. 2012-ben felújították, 2013-ban átvette a Miskolci Görögkatolikus Egyházmegye (akkor Exarchátus). Oltalom néven a Szent Miklós Görögkatolikus Általános Iskola, Óvoda és Alapfokú Művészeti Iskola tagóvodája.
- 1981-1986 – Ebben az időszakban épült 36 db OTP társasház a Finkei (ma Miklós Gyula) úton, 16 db lakás, új sportöltöző, 4 db iskolai sportpálya, 4 játszótér és a 4. sz. óvoda játszóudvara.
- 1981-1986 – Évenként 20 db „Cs” lakás épült.
- 1982 – Az 1. sz. általános iskola a gimnázium mellett újabb 8 tanteremmel bővült. Az iskola alsó tagozatos diákjai tanulnak az épületben. (Lásd 1973-nál!)
- 1982 – Elkészült a központi autóbusz pályaudvar a Művelődési Központ mellett. 1994-ben felújították és átalakították.

Az autóbusz pályaudvar 1989-ben.

- 1983 – Víztorony épült az Egresen.

- 1983 – A Kende Kálmán (ma Újtemplom) utca elején elkészült a görögkatolikus templom Török Ferenc Ybl-díjas építész tervei alapján.
- 1983 – A kisiparosok (KIOSZ) székházat építettek az Antal György úton, melyben szolgáltatóegységek is helyet kaptak.
- 1983 – A Lenin (ma István király útja) utcában elkészült egy lakótömb (12 lakás), amely alatt a gyógyszertár kapott helyet.

*Épül az új lakótömb, melyben a gyógyszertár is helyet kapott.
(Fotó: Veres András)*

- 1984 – Az 1. sz. óvoda (ma Mátyás Óvoda és Bölcsőde) mellett megépült a bölcsőde, az óvoda tagintézményeként. 1991-ben bezárták, majd 2004-ben újra megnyitották.
- 1984 – Az Antal György úton elkészült a sorház (KISZ lakások), amely alatt üzletek vannak. Az épület mögött is elkészült egy sorház.

- 1984 – A kastélyal szemben újabb háromemeletes bérház épült, amely alatt akkor az Állami Biztosító kapott helyet, ma üzletek vannak a helyén.
- 1984 – A Gagarin (ma Mátyás király) utca végén két sorház épült.
- 1984 – Az Április 4. (ma Miklós Gyula) úton két 16 lakásos épületet építettek.
- 1985 – Felavatták a Művelődési Központ előtti téren a „felszabadulási” emlékművet, melyet Gyurcsek Ferenc szobrászművész készített.
- 1986 – A város kezelésébe került a kórház, a rendelőintézet, a gimnázium és a járási könyvtár.
- 1986 – A gyermek orvosi és fogászati rendelő az SZTK-ból átköltözött a volt községházába a Lenin (ma István király útja) utcába. Az épületet 2015-ben felújították. A várossá nyilvánítás után a tanács a Járási Hivatal épületébe költözött.

Az Egészségház 1989-ben.

- 1986 – Megkezdte működését a Hungária Biztosító a Borsodi út 20. számú épületben. A biztosító a 2000-es évek végén megszüntette edelényi kirendeltségét.
- 1987 – Elkészült a Finkén született Miklós Gyula (1832-1894) szőlész-borász tiszteletére az emlékmű a finkei temetőben, melyet a nevét viselő kertbarát kör készített.
- 1987 – A Borsodi út 155. sz. épületet (Szathmáry-Horkay ház) a városi tanács megvásárolta tájház céljára. Az épületben az első kiállítás 1991-ben nyitotta meg kapuit.
- 1987 – A gimnázium mögött elkészült az élő füves pálya, amely építésére a kastélyhasznosítás miatt került sor. A sporttelep továbbfolytatására azonban ekkor nem került sor.
- 1987 – Crossbar telefonközpontot telepítettek Edelénybe. A tárcsázással történő telefonhívás csak ettől az időponttól volt lehetséges.
- 1987 – Megkezdődött a Borsodi Földváron a régészeti feltárás, amely 1999-ig tartott. Dr. Wolf Mária volt az ásatást vezető régész, a sáncátvágást dr. Nováki Gyula régész irányította. Az ásatás megkezdése előtt a még a váron lévő néhány házból kitelepítették a lakókat és az épületeket lebontották.
- 1988 – A Mechanikai Gazdasági Munkaközösség a November 7. (ma Bányász u.) utca végén, a Kenyérgyár mellett üzemcsarnokot épített. Az üzem a rendszerváltoztatás után nem sokkal bezárt és a Mixtréd italkereskedés volt benne amely 2009 körül zárt be.
- 1989 – Bevezették a gázt a városba és megkezdődött a lakások bekötése a gáthálózatba.
- 1989 – A borsodsziráki Bartók Béla Mezőgazdasági Szövetkezet és a Csemege Budapesti Vállalat Arany Csoki GT. közös vállalkozása részére új csoki üzemet épített a Lenin (ma István király útja) utcában, amely 1996-ban bezárt.

A csoki csomagoló 1989-ben. Előtte a gázvezeték építése látszik.

- 1990 – Mentőállomást alakítanak ki a volt tűzoltó szertárból. Előtte néhány évig a polgári védelem raktára volt.
- 1990 – Új ruhagyár épült a Tompa Mihály utca elején. A rendszerváltoztatás után a Debreceni Ruhagyár vállalkozóknak adta bérbe az üzemet.
- 1990 – Elkészült a Március 15-e Emlékpark, melyet a városlakók Rózsalugasnak hívtak az 1991-ben, a kopjafa mögé épített 13 íves faszerkezet miatt, amelyre futórózsát futtattak. A Gál István által faragott kopjafa az 1848-49-es forradalom emlékére készült, míg a 13 íves faszerkezet az aradi vértanúkra emlékeztetett. Az avatás alkalmával a város első képviselőtestületének tagjai egy-egy fát ültettek a parkba. A teret 2006-ban átépítették.
- 1991 – Megépült a Borsod ABC, melynek délkeleti végében megnyílt a 21-es büfé. Az ABC a 2000-es évek elején néhány évig zárva volt, majd 2009-ben coop üzletként nyitott ki.

- 1991 – Bíróság és ügyészség került az egykori Állami Biztosító helyére (a jelenlegi mezőgazdasági bolt melletti íves épület végében volt), amely 1995-ben megszűnt. Az íves épület további részében Bank volt, majd az OTP épülete volt.
- 1991 – A Művelődési Központ keretén belül és annak épületében megalakult a Városi Televízió.
- 1991 – Felújították az I. világháborús emlékművet és kiegészítették a II. világháború áldozataival. Az 1930-ban, vitéz Székely Károly szobrász által készített emlékmű tetején lévő turul 1950-ben ledöntötték. A turul nem került elő, ezért az 1991-es felújításkor Stremeny Géza szobrász készített új turult.
- 1992 – A Hősök terén lévő egykori művelődési központot és mozit eladták, és diszkont áruházat alakítottak ki benne.
- 1992 – Az Antal György úton egy magánlakásból sörfőzdét alakítottak ki. A sörfőzés megszűnt, sörözőként működik.
- 1993 – Új OTP és Lottózó épült a Tóth Árpád úton. Az OTP csökkentette alapterületét, így jelenleg üzletek is vannak az épületben.
- 1993 – Megnyitotta kapuit vállalkozás keretében a Templomkert Kisvendéglő a Miklós Gyula út 4. sz. alatt az egykori görögkatolikusok által kápolnának használt épületben, ezért lett a neve Templomkert. Jelenleg Templomkert Kisvendéglő és Pizzéria a neve. Az épületben a II. világháború után a Szovjet Javakat Kezelő Hivatal működött, majd bányászklub is volt.
- 1994 – Megnyílt az új építésű Borsod Kapu Vendégfogadó, Étterem és Panzió a Borsodi út 17. sz. alatt. Az a vállalkozó építette, aki az épülettel szemben lévő és lebontott 41. sz. kocsmát üzemeltette a rendszerváltozás után.
- 1994 – Összevonták a közművelődési intézményeket.
- 1994 – A Családsegítő az István király útja 58. sz. épületben, az egykori 2. sz. óvodában nyer elhelyezést. 1998-ban bővítik, 2015-ben bővítik és felújítják.

- 1994 – A Máltai Szeretetszolgálat edelényi szervezete megkapta a Kamilla Gyógyszertár mögötti épületrészt, melyet fogdának épített a rendőrkapitányság az 1980-as évek végén.
- 1994 – Megépült az új városi piac az autóbusz pályaudvar mellett. Csak néhány évig működött, a Penny épült a helyén. A piac lebontott pavilonjai, a Császa szőlőhegyen rendezvények szervezésére kialakított területre kerültek az oldalfalak felépítése nélkül.
- 1995 – A Tóth Árpád utcában megépült az új Posta, Dézsi János Ybl-díjas építész tervei alapján. A Posta előtt a központban lévő piac mellett volt, a jelenlegi háztartási boltban.
- 1995 – Átadták a Munkaügyi Központot az István király útján. Korábban a járási pártbizottság első titkárának a lakása volt, de akkor még tetőtér beépítés nélkül. A két világháború között az épület a járási főszolgabíró lakása volt. Az épületet később bővítették. 2013-ban újra megalakultak a járások és a Munkaügyi Központ a Járási Hivatal Foglalkoztatási osztálya lett.
- 1995 – A Tóth Árpád úton elkészült a Boldva és Vidéke Takarékszövetkezet épülete.
- 1995 – Az Edelény és Vidéke ÁFÉSZ sütőüzemet épített a Kossuth Lajos utcában.
- 1995 – A Borsodi út elején elkészült a Mezőgazdasági Bolt. A helyén lévő épületet akarták felújítani, de le kellett bontani az épület rossz állapota miatt.
- 1995 – A 2. Sz. Általános Iskolát (2000-től Borsodi Általános Iskola) két tanteremmel és tornateremmel bővítették.
- 1995 – Megszűnt a szénbányászat Edelényben.
- 1995 – A csatornahálózat kiépítését megkezdték a város még nem csatornázott területein.
- 1995 – Elkészült a bányánál üzemi balesetben elhunytak tiszteletére az emlékmű a Bányászklubnál. A Bányászklub előtt, bal oldalt lévő Homlokát törülő bányász szobrot áthelyezték a bejárat jobb oldalára, és az újonnan készített, magasabb talap-

zaton elhelyezték az edelényi aknában üzemi balesetben elhunytak névsorát.

– 1996 – A Bányász utca végén elkészült az Alapítványi Munkaiskola új épülete. Az iskolát 1991-ben a Kisegítő Iskola néhány pedagógusa hozta létre. Ma Új Esély Oktatási Központ.

– 1996 – 100 éves fennállását ünnepelte a Bódva-völgyi vasút. A vasútállomást felújították, az évforduló emlékére emléktáblát helyeztek el.

– 1996 – Elkészült a belvárost elkerülő út, amely a Belvárosi út nevet kapta.

– 1996 – Megépült az Egresen az új MOL benzinkút.

– 1996 – Elkészült a Platán üzletház a Tóth Árpád utca elején.

– 1997 – Az önkormányzat megvásárolta a Váralja u. 1. sz. épületet (Szűcs-Kiss-Szarka ház) a tájház bővítésére.

– 1997 – A hegymegi székelylű Cser-Közmű Rt. edelényi telephelyet létesít a Vízársulás helyén, a Finkei úton (ma Miklós Gyula út).

– 1998 – A Borsod ABC mellett elkészült a Penny Market.

– 1999 – A Belvárosi úton Vállalkozók Háza épült.

– 1999 – Óriásplakát nyomda (Eclipse) épült a Miklós Gyula úton. Csehek építették. 2002-ben bővítették.

Az óriás plakát nyomda.

- 2000 – Az önkormányzat megvásárolta a Váralja u. 2. sz. épületet (Vadászy ház) a tájház bővítésére.
- 2000 – A gimnázium szervezésében meteorológiai mérés indul Edelényben.
- 2000 – Bővítik a szennyvíztisztító telepet, mely már korábban is bővítésre került.
- 2000 – A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat a Borsodi Földváron rendezte meg a magyar állam alapításának 1000 évfordulója alkalmával a megyei ünnepséget, melyen Orbán Viktor miniszterelnök adta át a millenniumi emlékszaplót a megye és Edelény önkormányzatának.
- 2001 – Az István király útja 63. sz. házban megnyílt a Panzió.
- 2002 – Két tanteremmel bővítették a Borsodi Általános Iskolát.
- 2002 – Bővítették az önkormányzati hivatal épületét.
- 2002 – Egy vállalkozó újra megnyitotta a borsodi benzinkutat.
- 2002 – Átadták a Profi üzletlánc edelényi üzletét a Kauri ház (korábban KIOSZ épület) mögött. A Profi 2012 körül bezárt és kínai üzlet bérelte.
- 2003 – Felújították és bővítették a Koch Róbert Kórházat.
- 2003 – A bányaüzem egykori fatelepének a területén egy vállalkozó csoki üzemet létesített.
- 2004 – A Sajószentpéter felé vezető út mellett, a városon kívül elkészült a betonelem gyár, amely rövid időn belül bezárt. 2014-ben az épületet a TEKOMA cég vette át, amely alumínium és rozsdamentes elemeket gyárt.
- 2004 – A Császta szőlőhegyen új harangláb épült az Edelényi Hegyek Közössége szervezésében. Ebben helyezték el a település egykori harangját, melyet a római katolikus egyházközség őrzött meg.

- 2005 – Raiffeisen Bank települt a városba a Borsodi út 2. sz. ház alatti üzletsor egyik helyiségébe. A bank 2010 körül bezárt.
- 2005 – Egy vállalkozó megnyitotta a Castello Pizzériát a Borsodi út 20. szám alatt. Az épületben a Hungária Biztosító működött a rendszerváltoztatás után.
- 2006 – Elkészült a Forradalmak tere a Március 15-e Emlékpark teljes átalakításával. A téren épült meg az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére egy emlékmű, melynek kovácsoltvas elemét Fülöp Tibor kovács, népi iparművész készítette. A téren nyert elhelyezést az 1848-49-es szabadságharc tiszteletére 1991-ben állított kopjafa, valamint emléket állítottak a 13 aradi vértanú tábournoknak, és gróf Batthyány Lajosnak, az első felelős magyar kormány mártír miniszterelnökének is. 2007-ben a térre került a földvárról a Szent István király szobor is, mert a földváron megrongálták.
- 2007 – Az Antal György úton lévő egykori általános iskola épületét (a két világháború között római katolikus elemi népiskola volt) eladta az önkormányzat, és egy vállalkozó üzlethelyiségeket alakított ki benne.
- 2007 – Az SZTK mellett egy vállalkozó megépítette a Kígyó Patikát.
- 2007 – A Császa szőlőhegyen az Edelényi Hegyek Közössége szervezésében elkészült a Golgota.
- 2008 – A Császa szőlőhegyen az Edelényi Hegyek Közössége szervezésében elkészült a Kálvária. Egy-egy stációját magánszemélyek finanszírozták.
- 2008 – A Bódva Étterem átköltözött a Miklós Gyula út 6. sz. épületbe, melyet a rendszerváltoztatás után egy vállalkozó vásárolt meg. Ebben működött az Amanda bár. A rendszerváltoztatás előtt a Tsz KISZ klubja működött itt. A Bódva Étterem a két világháború között Vám vendéglőként működött a régi he-

lyén, amelyben a Bódva Étterem elköltözése után bútorbolt működött, jelenleg Guts Market van benne. Az egykori söntés részben jelenleg albán pékség működik, előtte több vállalkozó próbálkozott vendéglátással a helyiségben.

– 2008 – A Borsodi Tájház Vadászy házának az 1960-as években lebontott tűzfalát eredeti állapotába állították vissza, így a homlokzat visszanyerte eredeti szépségét.

– 2009 – A gimnázium mögött kis műfüves pálya épült.

– 2010 – A Borsodi Tájház Vadászy háza tornácának süllyedő oszlopsorát elbontották és erősebb alapra visszaépítették.

– 2013 – A Borsodi Tájház Vadászy házának istállóját lebontották és a helyére kiállító terem és vizesblokk épült.

– 2014 – Elkészült a L’Huillier-Coburg kastély felújításának első üteme. A látogatókat Edelényi Kastélysziget Kulturális és Turisztikai Központ néven várja.

– 2014 – Átalakították és felújították a városházát.

– 2014 – Felújították az István király útját. Új burkolatot kapott az út, térkövel borították a járdákat, a vezetékek a föld alá kerültek, új közvilágítás készült.

– 2014 – Felújították a Deák Ferenc utcát.

– 2014 – Felújították a Diana Cukrászdát, a volt Bódva Éttermet, a Pékséget a tulajdonosok anyagi hozzájárulásával.

– 2014 – Teljesen új arculatot kapott a városi könyvtár. Felújították, bővítették.

– 2014 – Felújították, bővítették a Családsegítő Szolgálat épületét az István király útján.

– 2014 – A gimnázium mögötti területen, az 1987-ben épült élő füves pálya helyén műfüves nagy pálya épült. Elkészült egy kis műfüves pálya, egy salakos tenispálya, és a nagy pálya mellett egy lelátó.

- 2014 – Felújították és bővítették a Mátyás Óvoda és Bölcsőde 1969-ben épült épületét.
- 2015 – Elkészült a gimnázium mögött az élő füves pálya és lelátója.
- 2015 – Felújították az Egészségházat az István király útján. (Fogorvosi és gyermekrendelő.)
- 2015 – Felújították a Szent Miklós Görögkatolikus Általános Iskolát. Új tornaterem is épült a régi mellé, melyet szintén felújítottak. Az első részben megerősítették a tetőszerkezetet.
- 2015 – A gimnázium mögötti bitumenes kézilabda pálya helyén rekortán borítású pályát építettek.
- 2015 – A Császtán az uradalmi pince elé új borházat építettek.

Az uradalmi pince régi és új borháza a Császta szőlőhegyen.

- 2015 – Az erdészet kilátótornyot épített a Császta szőlőhegyen.

Felhasznált irodalom

- 1. Borsod Újság 1986-1990 között megjelent számai.*
- 2. Edelény fejlődése egy nyugalmazott tanácselnök szemével 1945-1990 / Dr. Sándor Dezső. 1997. Kézirat az edelényi Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében.*
- 3. 50 év Edelényben / Körtvély Sándor.[2015] Kézirat az edelényi Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében.*
- 4. Az Észak-Magyarország című napilap írásaiból a Városi Könyvtár által évenként összeállított Sajtófigyelők.*

Összeállította: Hadobás Pál

A Borsodi út a kastéllal szemben az 1970-es években. (Fotó: Veres András)

Rendezvények a Borsodi Tájházban 2015-ben

Az évben több sikeres rendezvény megvalósítására került sor a tájházban az intézmény és a Borsodi Tájház Kemencés Baráti Köre szervezésében. Az alábbiakban, időrendben vesszük számba a rendezvényeket.

- Január 24. – **Kocsonyafőző verseny és pálinkamustra.** Az egykor csak téli időszakban végzett disznóvágás után készített kocsonya sokak által kedvelt étel, a pálinka pedig egyre több ember által és egyre több féle gyümölcsből főzött ital. A kocsonya és a pálinka versenyén zsűri döntött a helyezésekről. Az első 3-3 helyezett kemencében frissen sült kenyeret kapott díjként.
- Február 21. – **Farsangi fánk sütés.** A rendezvényre érkezők előadás keretében megismerhették a Borsodi Tájházat, mely után szellemi totót tölthettek ki. Az első három helyezettnek kemencében sült kenyér volt a jutalma. A résztvevők farsangi fánkot kóstolhattak házi lekvárral.

Kisült a fánk. (Fotó: Mészáros Csaba)

- Március 28. – **Házi sütemények versenye.** A sütni szerető háziasszonyok különleges és szépen elkészített süteményekkel vettek részt a versenyen, melyet a rendezvény végén a résztvevők megkóstolhattak. A jutalom szintén kemencében sült kenyér volt.
- Április 25. – **Tájházak Napja.** 2013-tól a Magyarországi Tájházak Szövetsége a Szent György napjához legközelebb eső szombaton rendezi meg a Tájházak Napját, melyhez a Borsodi Tájház is csatlakozik minden évben. A rendezvényen az edelényi Császa Néptáncgyűttes lépett fel és helyi kézművesek termékeit vásárolhatták meg az érdeklődők.
- Május 30. – **Veterán motorok találkozója.** A második alkalommal megrendezett program népszerű az edelényiek körében. Sok szép motorral és néhány autóval vonultak fel a tulajdonosok. A M.É.Z. zenekar gondoskodott a jelenlévők szórakoztatásáról, és frissen sült kenyeret kóstolhattak foghagymás tejföllel.

Veterán motorok találkozója. (Fotó: Mészáros Csaba)

- Június 20. – **Benkó Dixieland Band koncert.** A nemzetközileg is elismert zenekar koncertje igazi zenei csemege volt a Borsodi Földváron, annak ellenére, hogy az időjárás nem fogadta kegyeibe a rendezvényt.
- Augusztus 17. – **Balkán Fanatik koncert.** A Borsodi Művészeti Fesztivál keretében megrendezett koncerten a szakadó eső ellenére több mint kétszázan vettek részt. Az emberek hangulatát a rossz időjárás sem tudta elrontani.
- Augusztus 20. – **Szent István király tiszteletére rendezett városi ünnepség.** Állami ünnepünk megrendezésére néhány éve a Borsodi Tájházban kerül sor. A rendezvényt a Császa Néptánc-együttes fellépése színesíti minden évben.

Augusztus 20-i városi ünnepség. (Fotó: Mészáros Csaba)

- Október 17. – **Házi lekvárok versenye.** A lekvárkészítés újra reneszánszát éli a háziasszonyok körében. A lekvárok zsűrizése után frissen sült kenyérrel kóstolhatták meg a vendégek a lekvárokat.
- November 21. – **Házi savanyúságok versenye.** A rendezvényre érkezők előadás keretében megismerhették a Bódva-völgy templomait, mely után szellemi totót töltöttek ki. A savanyúságokhoz kemencében sült hurkát készítettek a rendezők, amelynek nagy sikere volt.

Rév Ilona

Napjaink templomépítészetéről

A Művészet című folyóirat 1986. szeptemberi számában jelent meg a fenti címmel Rév Ilona tollából egy írás, mely három, az 1980-as évek elején hazánkban épült templomot mutat be. Jelen összeállításunkban az 1983-ban épült edelényi görög katolikus templomról szóló részt közöljük.

„Edelényben a többségében református lakosságú városban most épült először görög katolikus templom (tervező: Török Ferenc Ybl-díjas). A helység szélén való elhelyezésének (A város központjában áll, nem a szélén. A szerk.) súlyt és jelentőséget kölcsönöz az, hogy közvetlenül mellette (Vele szemben, a 27-es főút túloldalán. A szerk.) – nagy parkban – áll a környék legigényesebb barokk műemléke, a XVIII. század elején épült L’Huillier-Coburg kastély. A viszonylag nagyméretű templom a hozzá csatlakozó, vele szoros egységet képező parókiával jelentős épületegyüttest alkot.

A centrális, hatszögletű épület terméskőből emelt, zárt falakkal, magasra helyezett sarok-ikerablakokkal, félköríves ajtónyílásokkal a bizánci építészet hagyományaihoz nyúl vissza. Minden súlyos, szertartásos és kimért. A falak anyaga szürke rakacai mészkő. Meggondolt fokozatosság mutatkozik a mészkő különböző fokon megmunkált változatainak a felhasználásában. A legkevésbé kidolgozott darabokkal a templom előtti kert útjait kövezték ki; a fal szürke épületkövei már megmunkáltabbak; míg a belső tér padozatát a homokkő márvány simaságúra csiszolt változata burkolja. A templom portikuszával egybeépített harangláb ugyanebből a súlyos szürke anyagból készült, és ebből a kőből van a reliefszerűen kidomborodó görög kettős kereszt is.

A hatszögletű templomteret nyitott fedélszék borítja, fa tartószerkezetre támaszkodnak a sugarasan elhelyezkedő szarufák.

Szépen felel egymásnak a két nemes anyag, a márványsima mészke padozat és a famennyezet. A hatméteres oldalfalak vakolt téglából épültek; középen a tér csaknem a kétszeresére magasodik.

A templomteret részben a magasra helyezett sarkos ikerablakokon, részben a földem közepső, üvegezett, laternaszerűen kiképzett nyílásán világítják meg.

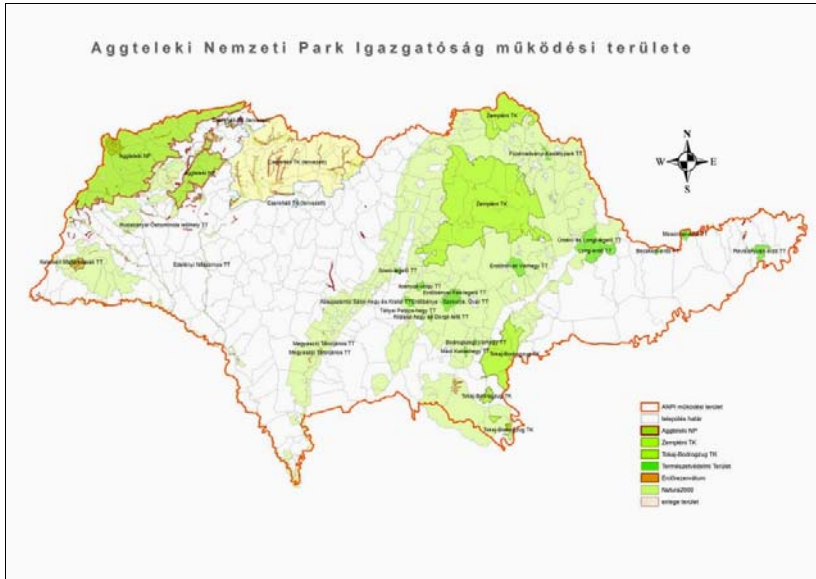
A szentély a centrális alaprajzú templomtér egyik oldalára került, a vele szemben lévő oldalra az ikonosztáz, körben a padok. Az oltár tömbjét rakacai márvány borítja, a menza fából van, az oltáron tehát ismét megjelenik a templomtér két legmarkánsabb hatású anyaga.

A farkasréti, a hodászi római katolikus templom és az edelényi görög katolikus templom különböző módon – korunk építészetének sokféle hangzású nyelvén szólalnak meg.”

(Forrás: Művészet, 27. évf. 9. sz. (1986 szept.) 44-47. p.)

30 éves az Aggteleki Nemzeti Park

Az Aggteleki Nemzeti Park jelenlegi területének a védelme 1940-től kezdődött...

Hazánk nemzeti parkjai közül ez az első, amelyet hangsúlyozottan a földtani természeti értékek, a felszíni formák és a felszín alatt húzódó barlangok megóvására hoztak létre 1985-ben. A nemzeti park Észak-Magyarország karsztvidékén – a hajdani Gömör-Tornai-karszt részeként – a Sajó és a Hernád folyó között, mintegy 20 000 hektár területen helyezkedik el.

A térséget nagyrészt a földtörténeti középkor triász időszakában, mintegy 230 millió évvel ezelőtt képződött kőzetek építik fel, melyek tulajdonságai szabták meg a táj arculatát, s bennük alakultak ki a térség világhírű barlangjai és egyéb karsztjelenségei. Ilyen alakzatok, kőzet együttesek, valamint földtani

alapszelvényként szolgáló feltárásaik Magyarországon csak itt fordulnak elő. Az Aggteleki karsztvidék mai formája elsősorban a mészkő alapkőzet lepusztulásával kapcsolatos folyamatok és a karsztjelenségek eredménye. E viszonylag kis területen a jégkorszaktól mindmáig tartó, mérsékelt övi karsztfejlődés szinte valamennyi megjelenési formáját megfigyelhetjük.

Az 1935. évi erdőtörvény által megindult hazai hivatalos természetvédelem működése során 1940-ben és 1951-ben a Baradla-, 1953-ban a Béke-, 1956-ban Szabadság-, 1958-ban a Vass Imre-barlang felszínét természetvédelmi területté nyilvánították.

Az 1962. évben minden barlang természetvédelmi oltalom alá került (1961. évi 18. számú természetvédelméről szóló törvényerejű rendelet alapján).

Ezt követően számos próbálkozás és javaslat történt a terület védelmi státuszának módosítására (nemzeti park kialakítása).

1978-ban – egyeztető tárgyalások eredményeképpen – az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal elnöke 8/1978 OKTH számú határozatával létrehozta az Aggteleki Tájvédelmi Körzetet, amely a Bükk Nemzeti Park szervezetén belül működött.

Az újonnan létrehozott Aggteleki Tájvédelmi Körzet 1979-től az UNESCO MAB (Ember és Bioszféra) programjában bioszféra rezervátummá nyilvánította, s két magterületet jelöltek ki a Haragistya, valamint a Nagyoldal térségében.

1983-ban az Esztramos-hegy egyes területei is természetvédelmi oltalmat kaptak, és a Tájvédelmi Körzethez kerültek.

1985. január 1-én alakult meg az AGGTELEKI NEMZETI PARK, amelyet az OKTH elnöke 7./1984. (XII. 25.) rendeletével hozott létre az Aggteleki Tájvédelmi Körzet helyén. Székhelye a Baradla-barlang fogadóterében található Turistaszálló épületében volt. Később a természetvédelmi jogszabályok változásával az Aggteleki Nemzeti Park I. fokú természetvédelmi hatósági jogkörűt kapott, amit a hozzárendelt illetékességi területen lát el. A park jelenlegi illetékességi területe a Sajó, a Hernád és az országhatár által közrezárt terület.

Az Aggteleki Nemzeti Park területét legutóbb 2001-ben bővítették, a teljes Esztramos-hegy védetté nyilvánításával. Az ANP területe ekkor érte el a 20.188 ha-t. *(Az ANP Igazgatóság adatai)*

Hucul csikó. A ménest, génmegőrzés céljából 1986-ban telepítették a Jósavfő határában lévő Haragistyára.

A terület védelmének története évszámokban

- 1926 – A Baradla-barlangot a Kultuszminiszter **Nemzeti Örökséggé** nyilvánította.
- 1940 – Az 1935. évi erdőtörvény alapján a Baradla-barlangot védetté nyilvánították.
- 1950-58 – A Baradla-, Béke-, Szabadság-, és Vass Imre barlangok felszínét (összesen 1634 ha) **természetvédelmi területté** nyilvánították.
- 1978 – Az Országos Környezet és Természetvédelmi Hivatal elnöke 8/1978 OKTH számú határozatával 19.595 ha területen

létrehozta a Bükki Nemzeti Park szervezetén belül működő Aggteleki Tájvédelmi Körzetet.

– 1979 – A MAB (Ember és Bioszféra) program keretében az UNESCO illetékes hivatala bioszféra rezervátummá nyilvánította az Aggteleki Tájvédelmi Körzetet, melynek során két magterület jelöltek ki a Haragistya, illetve a Nagyoldal térségében.

– 1983 – Az Esztramos-hegy egyes területei természetvédelmi oltalmat kaptak, és a Tájvédelmi Körzethez kerültek.

– 1985 – Az OKTH elnöke 7/1984 (XII.25.) rendeletével létrehozta az AGGTELEKI NEMZETI PARK-ot. Székhelye a Baradla-barlang fogadó térségében található Baradla Turistaszálló épületében volt. Később a természetvédelmi jogszabályok változásával az Aggteleki Nemzeti Park I. fokú természetvédelmi hatósági jogkört kapott, amit a Sajó- és a Hernád-folyók, valamint az országhatár által határolt illetékességi területén lát el.

– 1995 – *Az UNESCO Világörökség Bizottsága az Aggteleki és a Szlovák-karszt barlangjait Világörökség rangra emelte.*

– 2001 – Az Aggteleki Nemzeti Park területe az Esztramos-hegy védetté nyilvánítását követően **20.188 ha**-ra bővült. Ekkor az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi kezelésébe került az illetékességi területén található három országos jelentőségű Természetvédelmi Terület: a rudabányai Őshominida-lelőhely, a Keleméri Mohos-tavak, illetve a szendrői Magyar nőszirmos és terület nélkül az Aggtelek-Rudabánya-Szendró alapszelvény.

– 2005. március – az Edelényi Magyar Nőszirmos TT védetté nyilvánítása.

– 2006. január – A Zempléni Tájegység - benne a Zempléni Tájvédelmi Körzet, a Tokaj-Bodrogszeg Tájvédelmi Körzet, a Megyerhegyi tengerszem TT, a Megyaszói Tátorjános TT, a Tállyai Patócs-hegy TT, az abaújkéri Sóstó-legelő TT, a Bodrogszegi Vár-hegy TT, a Long-erdő TT, az Erdőbényei

Fás-legelő TT, a Füzérradványi Kastélypark TT – az ANPI működési területéhez kerül.

– 2007 – A Kelemér-Serényfalva-Erdősrezervátum TT védetté nyilvánítása. Az abaújkéri Aranyos-völgy védetté nyilvánítása.

– 2009 – A tarcali Turzó-dűlő védetté nyilvánítása.

– 2011. december – A Zabanyik-hegy TT védetté nyilvánítása.

(Forrás: Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság honlapja.)

20 éve nyilvánították a világörökség részévé az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjait

Az Aggteleki- és a Szlovák-karszt barlangjait az UNESCO Világörökség Bizottsága 1995. december 6-án Berlinben tartott ülésén a Világörökség részévé nyilvánította.

A Baradla-barlang aggteleki bejáratát rejtő sziklafal.

A világ kulturális és természeti öröksége között számos barlang szerepel, ezek azonban főként az ott található kultúrtörté-

neti értékek – ősemberi leletek, falfestmények, vallási emlékek – alapján kerültek az emberiség féltve őrzött kincsei közé. A barlang, mint természeti érték, 1995-ig csak két esetben nyerte el a Világörökség címet. Először a világ leghosszabb barlangját, az 560 km-es Mamut-barlangot (USA, Kentucky állam), majd pedig a világ legnagyobb vízhozamú földalatti folyómedrét alkotó Skocjan-barlangrendszert (Szlovénia) vették fel a listára.

Az Aggteleki- és a Szlovák-karszt barlangjaival egy időben tüntették ki e címmel a nevében is barlangra utaló Carlsbad Caverns Nemzeti Parkot (USA, Új-Mexikó) is, ahol a világ leghíresebbjei közé tartozó Carlsbad- és Lechuguilla-barlangok találhatóak.

A Világörökség Egyezmény szabályzata értelmében e címre csak a legkiemelkedőbb, viszonylag sértetlen természeti értékek pályázhatnak, amelyek megőrzése biztosítható. Az Aggteleki- és Szlovák-karszt barlangjai címen, Magyarország és Szlovákia közösen összeállított és a Világörökség Bizottság elé terjesztett pályázati anyagának legfőbb szakmai érvei e felszín alatti világ rendkívüli változatossága, komplexitása és viszonylagos érintetlensége volt. Az országhatárral két részre osztott, ám földrajzilag összefüggő egységet alkotó Aggteleki- és Szlovák-karszton jelenleg több mint 1200 változatos képződésű barlang ismert, melyek közül 273 nyílik hazánk területén.

Legismertebbek a folyóvizes eredetűek, amelyeket a vízzáró kőzetekből felépülő térségekről érkező, a mészkőterület peremén fekvő víznyelőkön át mélybe jutó vízfolyások oldó és koptató hatása alakított ki. Számos barlangban egész éven át, másokban csak olvadáskor, vagy nagy mennyiségű csapadék lehullásakor vannak vízfolyások. Legtöbbjük azonban a karszt-fejlődés eredményeként inaktívává vált. A térség értékét növelik a fennsíkokon kialakult, szokatlan formájú függőleges aknabarlangok, a zombolyok.

A változatosságot a mélyből feltörő meleg és langyos vizek által formázott barlangok egészítik ki. A különböző kialakulásmód a barlangjáratok alakjában, méretében, térbeli elhelyezkedésében is tükröződik. Az egyszerű, vagy elágazó, esetleg több szintben elhelyezkedő, gyakran labirintusos járatok falát kisebb-nagyobb oldás formák törik meg. Hasonló változatosság jellemzi a barlangok ásványkitöltését is: a hatalmas felületeket borító, különböző alakú, méretű és színű álló- és függő cseppkövek, zászlók, lefolyások, görbe cseppkövek, cseppkömedencék, mésztufa gátak és egyéb cseppkőformák mellett barlangi gyöngyök, aragonitbokrok, borsókőféleségek, kalcitlemezek, hegyi tej díszítik a járatokat, melyekhez egyes helyeken gipsz- és ritkán jégképződmények is társulnak.

A térség barlangjainak általános jelentősége mellett biológiai, geológiai, őslénytani és régészeti értéke sem elhanyagolható. A felszín alatti világ közel 500 barlanglakó és barlangkedvelő állatfaj számára nyújt életteret, amelyek közül számos csak itt él, vagy elsőként itt került leírásra. A 28 európai denevérfaj közül 21 található meg a vidéken.

A Baradla-barlang bejárata Aggtelek és Jószaft között a Vörös-tónál.

A Baradla-ban kijelölt, különböző kőzettípusokat bemutató földtani feltárások jelenleg a világ páratlan barlangi alapszelvényei. A barlangok kitöltésében található csontmaradványok az elmúlt 4 millió év fejlődésének, az élővilág változásának megismeréséhez szolgáltattak adatokat. Ugyancsak számottevő a térség barlangjainak kultúrtörténeti jelentősége is. A csodálatos világ nemcsak a nép fantáziáját mozgatta meg, de íróink, költőink, festőink képzeletében is életre kelt, melynek eredményeként számos monda, mese, irodalmi és képzőművészeti alkotás született. A gazdag történelmi múlt ellenére e felszín alatti világ természetes állapota javarészt sértetlen, hiszen a leglátványosabb barlangok zöme csak az elmúlt évtizedekben vált ismertté.

A Világörökség Listán való fennmaradás miatt meghatározó jelentőségű a természetes állapot háborítatlansága, amit a barlangok általános védelme s állami tulajdonjoga garantál. Hazánkban 1961 óta minden barlang védelem alatt áll, a legértékesebbek pedig fokozottan védetté nyilváníthatóak. A nemzeti park területén nyíló barlangok közül általános természettudományos, geológiai, ásványtani, hidrológiai vagy őslénytani jelentősége miatt 20 barlang élvez fokozott védelmet.

A természetvédelmi jogszabály alapján minden olyan tevékenység, amely a barlang állapotában változást idézhet elő, így különösen a kutatás, bűvármerülés, kiépítés, hasznosítás, csak a természetvédelmi hatóság engedélyével végezhető. A környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter rendeletében meghatározott barlangok – köztük a fokozott védelem alatt állók – látogatását a Nemzeti Park engedélyezi.

Magyar Világörökség helyszínek

Világörökségi helyszín	Felvétel éve	Kategória
Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete	1987	Kulturális
Hollókő ófalu és táji környezete	1987	Kulturális
Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai	1995	Természeti
Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és közvetlen természeti környezete	1996	Kulturális
Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszta	1999	Kulturális (kultúrtáj)
Pécsi ókeresztény sírkamrák	2000	Kulturális
Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj	2001	Kulturális (kultúrtáj)
A tokaji történelmi borvidék	2002	Kulturális (kultúrtáj)

A Magyar Várományosi Listán szereplő helyszínek

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága dönt arról, hogy a hozzá beérkezett javaslatok alapján mely helyszíneket tartja esélyesnek és érdemesnek egy valamikori felvételre a Világörökségi Listára. E helyszínek szerepelnek az ún. Magyar Várományosi Listán.

Várományosi helyszín	Kategória
Tarnóc őslőhely ¹	Természeti
A Komárom / Komarnoi erődrendszer ²	Kulturális
„Dunakanyar kultúrtáj” (munkacím) ³	Kulturális (kultúrtáj)
A Rózsadombi termál karszt területe ⁴	Természeti
Lechner Ödön és kortársai, a magyar szecesszió ⁵	Kulturális
A Tihanyi félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi tó ⁶	Kultúrtáj
A római limes magyarországi szakasza ⁷	Kulturális
Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok	Kulturális (kultúrtáj)
Tájház hálózat Magyarországon ⁸	Kulturális
Az északkeleti Kárpát-medence fatemplomai ⁹	Kulturális

- ¹ 2003-ban felterjesztve, felvételéről a döntés egyelőre elhalasztva (eredeti név: Ipolytarnóc - ősmaradványok),
- ² szlovák-magyar közös felterjesztés,
- ³ a Visegrádi középkori királyi központ és vadászterület, illetve Esztergom középkori vára korábbi két várományosi helyszín összevonásával,
- ⁴ a meglévő Budapesti világörökségi helyszín kiterjesztéseként kerül majd felterjesztésre,
- ⁵ a pontos lehatárolás folyamatban van,
- ⁶ a helyszín lehatárolása és kategóriája 2003-tól megváltozott, mivel két, közeli helyszínt csatoltak hozzá sorozatnevezésként,
- ⁷ nemzetközi sorozatjelölés részeként,
- ⁸ később átsorolásra kerülhet a „Szellemi örökség” (intangible heritage) körébe,
- ⁹ tervezett szlovák-magyar (-lengyel?) felterjesztés.

(Forrás: Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság honlapja.)

Szatmári Tamás

Szádvár utolsó 300 évéről

Az Aggteleki-karsztvidék magas sziklaplatóját koronázó Szádvárt a XVII. század végén elpusztították a Habsburg császár és király zsoldjában álló fegyveresek. Bár ezzel lezárult az erősség aktív katonai szerepe, de azért nem esett ki teljesen a köztudatból a növényzet által lassan visszafoglalt, leomló köveiben fogyatkozó egykori Bebek-vár. Az alábbiakban szeretném összefoglalni, mi történt vele és kik foglalkoztak a várral az utolsó háromszáz esztendőben.

A Szatmári-békekötés utáni időszakban, 1720-ban zajlott le azon uradalmi kihallgatás, mely során a várrombban kincs után ásó pórnépeket faggatták. Főként arra voltak kíváncsiak, hogy „sárga pénzt” (aranyat) leltek-e? A válaszadók szerint, akik némelyike még járt az épségben lévő erődítményben is, csak „fejér pénzt” (polturást) tartalmazó korsót találtak.

1731-ből származik az a leírás, amiben az Esterházy uradalomhoz tartozó erődítményről részletesebb állapotfelmérést szerezhethünk. Értékes megfigyelés benne, hogy a belsővárba vezető tíz öl hosszúságú boltozatos kapualj még épségben áll. Tehát nem minden várrészrt ért el a pusztítás vagy pusztulás ereje.

Azonos korszakból való Bél Mátyás földrajztudós leírása Torna vármegyéről. Az 1735 körüli évekre datálható szövegben megjelenik már az a legendás szál, miszerint egy Bebek nevű pásztor a talált kincsekből várakat építetett magának és fiainak. Bél Mátyás ezután részletesen ismerteti Bebek Ferenc és fia, György viharos pályafutását a török és a király közötti belháború vérzivataros időszakában.

1771-ben Szögliget község bírója és hites tanúi tettek jelentést, hogy milyen szolgáltatásokkal tartoznak a földesuraknak. Ebből következtetéseket lehet levonni a régebbi évszázadokra is.

1824-ben Márkus András Torna vármegyei leírásában rövid mondatban emlékezik meg Szádvár szomorú omladékaikról.

Fáy András 1839-ben írt „Szádvár és vidéke” címmel egy tájleírást erről a vidékről. Édes János a szintén 1839-ben közreadott „Utazás a Magyarhon szebb vidékein” című útirajzában annyit jegyzett fel, hogy Szádvárt a szomszédos Borsod vármegyei szendrői basa gyakran háborgatta.

Mivel Szendrő várát a török sohasem foglalta el, ebből is látszik, hogy a történelmi köztudat hogy elfeledte a kétszáz esztendővel régebbi állapotokat.

A reformkorban Ruehietl Miklós viselte a szádvári Esterházy uradalom gazdasági hivatalát. Bár elsősorban gazdasági témájú írásokat készített, de mégis ráakadhatunk Szádvárral kapcsolatos művekre is, melyek az ő nevéhez köthetőek. A Szádalmás településen lakó férfiú először a „Rajzolatok” című újság 1837-es számában ismertette a tornagörgői katolikus templomban elhelyezett Bebek György (+1390) sírkövét. Míg egy esztendővel később a „Hasznos Mulatságok” című lapban egy négyszögű palackról írt, amit fent a nagyterületű erődítmény romladozó falai között leltek. A palackon három kardos vitéz és egy pártás leányzó rajzolatán kívül a következő betűk olvashatók: A, B, K, M, C, WB 1656.

Bél Mátyás földrajztudósnek köszönhetjük Szádvár egyik ismertetését

A korszak kedvelt hetilapjában, a Vasárnapi Újságban három alkalommal szerepelt Szádvár. Az 1861-es cikkben Bebek György török általi fogságba ejtéséről, míg az 1862-es lapszámban a Patóchy Zsófia nevéhez köthető várvédelemről regélt Bocskai Papp Lajos. 1866-ban ismét Ruehietl Miklós, a szádvári Esterházy uradalom akkor már nyugalmazott gazdasztije adott le értekezést a tornagörgői Bebek sírkőről. Ez utóbbi szerző egy késői írása a Fővárosi Lapokban látott nyomdafestéket 1888-ban „Szádvár egykori urairól” címmel.

Hunfalvy János 1860-ban adta közre a „Magyarország és Erdély eredeti képekben” című útleírását, amiben szerepelt a lerombolt Szádvár is.

1864-ben készítette el Pesthy Frigyes a Helynévtárát, amiben Derenk község kapcsán találkozunk Szádvárral. Megemlíti a vár udvarán található nyolcszögletű kutat, ami kövekkel és fával behányt. Tőle északra a Várkertet gyümölcsösként hasznosítják a környékbeli lakosok. Az egyik szántóföldön gyakorta napvilágra kerülő vasgolyóbisokat a kuruc hadjárattal hozzák összefüggésbe.

Mikszáth Kálmán tollából 1890-ben került ki a „Magyar várak regéi” című mű, amiben Szádvárnak egy Hunyadi Mátyás királyhoz kapcsolódó mondájával ismerkedhetünk meg.

Mikszáth Kálmán Mátyás-kori legendát varázsolt Szádvár köré

A Ludovika Akadémia 1892-es évi Közlönyében Szendrei János adta le a „Párhuzam négy magyarországi vár hadifölszerelese között a XVI. – XVII. században” című dolgozatát. Ebben szerepel többek között Szádvár ismertetése is.

1900-ban jelent meg az „Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen” című monumentális mű 6. kötete, ami folytatja a földrajzi, történelmi és néprajzi ismertetéseket Felső- Magyarországgal, benne a tornai tájegységgel és persze Szádvárral.

Már a XIX. század vége és a XX. század első harmada közötti időszakot jelentik Sóvári Soós Elemér és társa, Dr. Pogrányi Nagy Félix vártörténeti kutatásai. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött grandiózus adattárából azonban megállapítható, hogy személyesen nem jártak területén. A törtériját viszont szépen összefűzték az akkoriban elérhető adatok alapján.

1935-ban került ki a nyomdából Dienes Adorján „Regélő romok” című vaskos kötete, amiben szintén szerepelt Szádvár törtérijája.

Miközben a várrmot lassan, de biztosan visszafoglalta a természet, lent a környező völgyekben hatalmas változásokat hozott a politika. Hiszen 1920-ban a trianoni békediktátum a Várhegy közelében szabta meg a határt, elvágva a környékbeli lakosságot legfontosabb piacától, Rozsnyó városától. Majd 1943-ban Horthy Miklós kormányzó utasítására kitelepítették Derenk lakosságát, házaikat pedig lerombolták. Ezzel Szádvár közvetlen környezetéből eltűntek az emberek. Míg eleinte Szögliget községben működött egy határőrség, 1950 – 1955 között a Ménes-patak völgyének szűk szorosában, kisajátított földterületen húzták fel az új határőrs épületeit. Az itt állomásozó fegyvereseknek az egyébként egymással szövetséges két ország határát kellett szigorúan őrizniük. Helybeli lakosok elmondása szerint azonban szabadon kijárhattak a derenki határban elterülő földjeikre dolgozni, csupán a táblákkal jelzett államhatár sávja jelentett tiltott zónát nekik.

Mégis valami változás elindult itt is. Ugyanis a második világháború utáni időszakban, elsősorban Budapesten, a Várpalota területén folytatott nagyarányú régészeti kutatások és restaurálások nyomán országszerte megkezdődtek a középkori várakban a tudományos szintű vizsgálódások.

Gerő László építész korszakalkotó könyve, a „Magyarországi várépítézet” (1955) Szádvár esetében alig néhány falmaradványról szólt. Ebből látszik, hogy a hazai tudományos várkutatót megteremtő szakember nem járt ezen a helyszínen.

Gerő László a magyarországi tudományos várkutatót megalapítója

Szintén kétséges az 1961-ben kiadott, amúgy impozáns „Magyarország művészeti emlékei” címet viselő kiadvány azon megállapítása, hogy Szádvárból már csak csekély falmaradványok látszanak. Nem valószínű, hogy szerkesztői felkeresték volna eme kieső vidéket.

Schönerne Pusztai Ilona, aki 1961-ben vizsgálta a várromot

Szádvár esetében kutatásának a közvetlen előzményéhez tartozik, hogy 1960-ban az erdészet kiirtotta a műemlék területét elfedő erdőséget. Ezzel megkezdődhetett az objektum vizsgálata.

1961-ben Schönerne Pusztai Ilona építézmérnök mérte fel a maradványokat.

Őt követte Joó Tibor építész és Détsky Mihály művészettörténész látogatása 1962-ben. Az előbbi személy a Borsodi Szemle 1964 évi 1-es számában közölt fényképekkel illusztrált cikket „Az alig ismert Szádvárról” címmel.

1965-ben a B.-A.-Z. Megyei Tanács V. B. műemlékügyi albizottsága utasítására elkészítették Szádvár geodéziai felmérését. Ahhoz csatolták a műemlék részletes leírását és fotókon megörökített állapotfelmérését.

Détsky Mihály pedig 1969-ben közzétette a Herman Ottó Múzeum évkönyvében a korabeli inventáriumok (várleltárak) alapján elkészített tanulmányát „Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár” címmel. Ugyanekkor került ki a Múzeumi Közlemények sorozatában a „Népi hiedelmek és mondák Szádvárról” című tanulmány Paládi-Kovács Attila szerkesztésében. A Szögliget község idős lakosainak kikérdezése során számos régi mendemondát jegyeztek le a középkori várromra olykor rettegéssel felnéző, babonában hívő emberek ajkáról.

Még az 1969-es esztendő termése a Juhász Árpád tollából származó „Szádvár falainál” című írás, amit a Természet Világa újság hozott le.

Joó Tibor 1965-ben mérte fel az egykori Bebek várat

Détsky Mihály művészettörténész feldolgozta a várbeli inventáriumokat

A fentiekből látható, hogy Szádvár megmentésére az 1960-as évek közepén megtették az első, biztató lépéseket. Mégis ezután elakadt eme műemlék megóvása.

Hogy miért?

Lehet keresni az okokat. Talán a megyei műemlékvédelmi szakma minden erejét a grandiózus diósgyőri helyreállítás kötötte le, hiszen pontosan az 1960-as évek jelentették annak lendületes kezdetét. Ugyanekkor kezdték meg a megyében Sárospatak, Szerencs és Boldogkő kutatását is. Tehát a műemlékvédelmi szakembereknek akadt bőven dolguk. Megnézve a Szádvárral foglalkozó két személy további pályafutását, nyilvánvaló, hogy többé nem foglalkoztak ezzel az erősséggel. Hiszen Détszhy Mihály Tokaj, Sárospatak vagy éppen az ónodi vár múltját is kutatta, talán Szádvár már az idejébe sem fért bele. Ugyanez elmondható Joó Tiborról, aki számos kastélyt és kolostort vett tüzetes vizsgálat alá, de Szádvárhoz újra már nem jutott el.

Bár az államhatár közel húzódott a várromhoz, de ez sem jelentett volna nagyobb akadályt, hiszen a szögligeti lakosok még kijártak az elhagyott Derenk falu térségében lévő földjeikre, kaszálóikra. A várrom belső kaputornyán 1976 után elhelyezett öntöttvas tábla bizonyossága szerint a Miskolci Pedagógus S. C. Természetjáró Szakosztálya érdemben foglalkozott eme műemlékkel, kijártak oda, így volt látogatottsága a műemléknek.

Legnagyobb súlyú érvként azonban azt lehet felhozni, hogy a vadállományban oly gazdag vidék, éppúgy, mint 1943 előtt Horthy Miklós kormányzónak, úgy az 1960-as években a szocialista rezsim vezető politikusainak is a kedvelt vadászterületei közé számítottak.

Az 1960-as évek félbe maradt megóvási kísérlete után Szádvár már csak a történészek és műemlékvédők írásaiban szerepelt, mint igen kieső és szinte ismeretlen középkori várrom.

Gerő László a középkori várakról írt második (Magyar várak – 1968), de főként a harmadik művében (Várépítészetünk – 1975) már két oldalon ismerteti Szádvárt. Mivel Détszhy Mihályra hivatkozik írásában, nagy valószínűséggel az ő kutatásából merítette az összefoglalóját.

1972-ben a népszerű hetilap, az „Élet és Tudomány” hasábjain Puruczki Béla írt egy cikket „Szádvár. Szép hazánkat járva” címmel.

1975-ben a háromkötetes „Vártúrák kalauza” első részében olvashattunk Szádvárról és környékéről. Akkoriban még mészegető boksákkal is találkozhatott a környéket bejáró turista.

1977-ben jelentek meg Fügedi Erik és Engel Pál történészek könyvei, amelyek váras adattárában szerepelt Szádvár is.

Szögligeti adatközlés szerint Bobaly István nevű helybeli lakos (*1905–1983+), falusi parasztember, egy kéziratos könyvben jegyezte le a Szádvárral kapcsolatos népi hagyományokat és legendákat. Ennek szélesebb nyilvánosságra hozatala még várat magára.

1983-ban Dénes György a „Bódvaszilasi-medence 700 éves története” című kismonográfiájában részletezte többek között Szádvár történetét.

Kiss Gábor az 1984-ben kiadott „Várak, várkastélyok és várhegyek Magyarországon” című vaskos kötetében négy oldalon tagolta történetét. A mellékelt két fekete-fehér fotón a vármegyében sűrű erdőben rejtőzik, szinte észrevehetetlenül.

1990 környékén egy barlangász csapat részben megtisztította a Várhegy déli részét az elburjánzó növényzettől. Nemes tettüket viszont nem követte folytatás, így néhány esztendő alatt ismét elborította a pusztuló műemléket a sűrű bozót.

1997-ben a Sárközy Sebestyén, Nováki Gyula és Sándorfői György szerzők a „Történeti Abaúj-Torna megye várai” című kötetében részletezték a Szádvárral kapcsolatos eseményeket.

2001-ben egy a maga nemében egyedülálló kiadványban szerepelt a várrom. René Beau amerikai diplomata foglalta össze a

magyarországi várakban tett kirándulásainak élményeit. Megjegyzi, ha törődne a csorbult várfalakkal, igazán látványos kirándulóhellyé válhatna.

Rémiás Tibor szerkesztésében 2002-ben jelent meg a „Torna vármegye és társadalma a 18.–19. századi források tükrében” című kötet, amiben összefoglalják a történelmi Magyarország egyik legkisebb vármegyéjének történetét.

Alig néhány év múltán felgyorsultak az események az ódon várfalak körül. 2004-ben a Galyasági Településszövetség Koleszár Krisztián szerkesztésében ismét kiadta Détszy Mihály tanulmányát. Ugyanebben az esztendőben Halász Ágoston régész a Castrum Bene Egyesület Hírlevelében megfigyelései alapján módosította az 1960-as évekből származó alaprajzot. 2006-ban Sárközy Sebestyén immár önálló műben, „A történelmi Torna vármegye településtopográfiája”, adta közre a Szádvárral kapcsolatos eddigi tudásanyagot.

Végül 2006 őszén a Szádvárért Baráti Kör megalakulásával hatalmas lendületet kapott az erdővel benőtt, erősen omladozó várrom ügye. Azóta a lelkes civil műemlékbarátok és a szakmai szervezetek összefogásával látványos eredmények születtek.

Szádvár történetét így együttesen szeretnénk tovább írni.

(A szerző a Szádvárért Baráti Kör tagja.)

Dr. Valter Ilona

Miről vall a Bebekek Bódva-parti temploma?

A Magyar Televízió október 15-én vetíti a tornaszentandrási műemlék templomról szóló filmet. A tévé munkatársai végigkövették az épület műemléki helyreállításának folyamatát a régészeti feltárástól a restaurátorok munkájáig. Ez az épület nem mindennapi műemlékünk. Építészettörténeti érdekessége az, hogy ikerszentélyes román kori része egyedülálló Magyarországon! S a benne elvégzett régészeti kutatás jó néhány adattal hozzájárult a Bódva-völgy Árpád-kori betelepüléséről való ismereteinkhez. Ezenkívül a feltárás nyomán értékes Anjou-kori freskók kerültek napvilágra. Értékelésük és az ikerszentélyes templom eredetének izgalmas nyomozáshoz hasonlító kutatása egy sereg művészettörténeti problémát vetett föl – ezeket ismereti a kutató régész írása.

A Bódva völgyében, Borsod megye (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, a szerk.) északi részén, a magyar-csehszlovák határ közelében van Tornaszentandrás. A Bódva-völgynek a honfoglalás előtti településtörténetéről nagyon keveset tudunk. III. Béla király krónikása, Anonymus a magyarok bejövetele előtt lakottnak tüntette föl e földet, ezt írván a honfoglalókról: „... kiküldték erős csapat élén Böngér fiát, Borsot, hogy szemlélje meg az ország határait, továbbá gyeprü akadályokkal erősítse meg egészen a Tátra hegységig... Bors a Boldva vize mellett várat épített, összeszedte túsul a lakosok fiait... és felállította a mezsgyékét a Tátra hegyein...” Ezt az állítást megerősíti, hogy a területen sok volt a szláv helynév. Így az alacsony hegyvidéken szláv lakosságot találhattak a magyarok, akik

kezdetben a mai Edelény határában állt borsodi földvárnál sokkal tovább nem jutottak fel a Bódva-völgyben, pontosabban ott nem települtek meg állandóan. Tehát az attól északra húzódó egész terület – így a hajdani Torna megye is – mint megszállatlan gyepükön túli vidék került az uralkodó kezére.

Az egykori idők képét a hézagos adatokból lehet hiányos mozaikként összerakni. A XI–XII. században vastermelés folyt e területen. Ott a mai Észak-Borsodhoz tartozó egykori vasvidéken egészen korai időkből maradtak fenn kohászati emlékek. A kialakuló magyar államszervezet magának szerezte meg a vastermelés ellenőrzésének jogát. A régészeti feltárások tanúsága szerint e korai vaskohászat ott a XII. század végén szűnt meg, amikor a tornai erdőispánság kialakult.

A királyi erdőispánságok egyébként a gyér lakosságú, de vadban gazdag királyi erdőségeket kormányozták, központjai a királyok tartózkodási helyéül szolgáló udvarházak voltak, s mellettük a XIII. század közepére többnyire várak is épültek. A tornai erdőispánság neve 1198-ban tűnik fel oklevélben. Ez a gömör-szepesi királyi erdőségeket – az úgynevezett Fekete erdőt – kormányozta, s központja az akkor Borsod megyéhez tartozó Tornán volt. Az erdőispánságok felügyelete alá különféle szolgálatokat végző falvak tartoztak. Ezek emlékét foglalkozást jelentő helyneveink őrizték meg (Ardó, Daróc, Kovácsi).

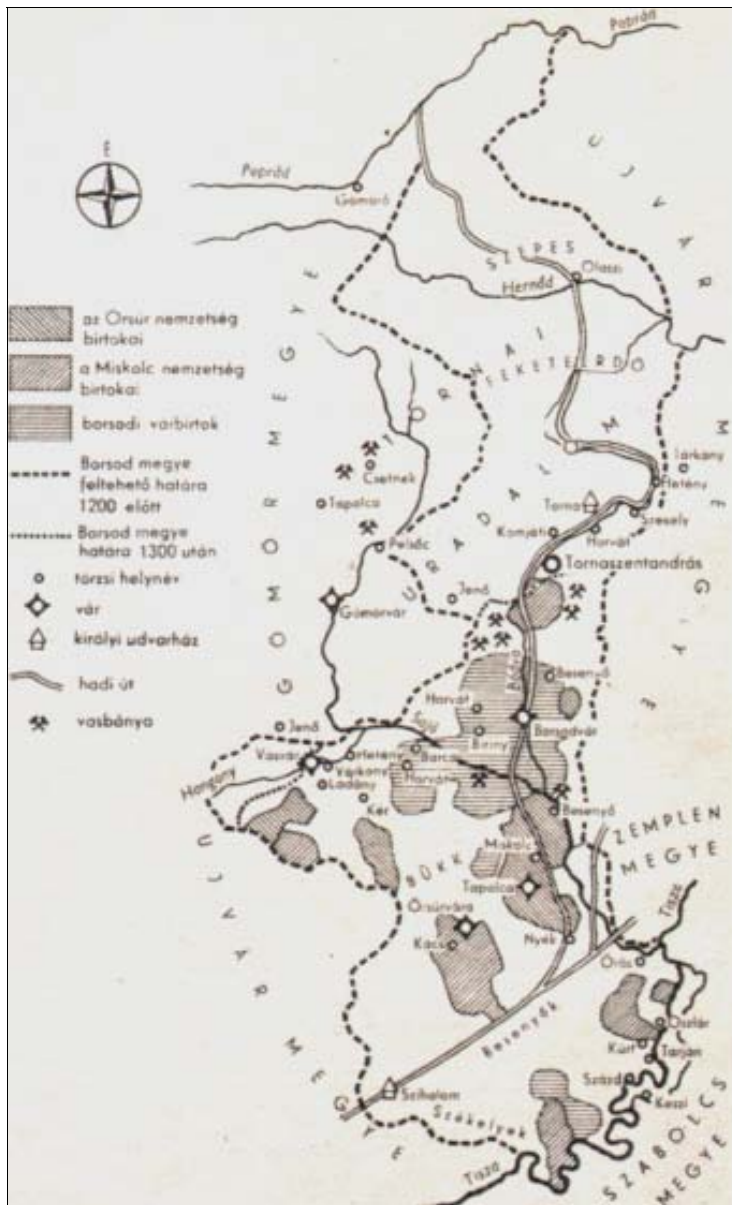
A község keletkezése

Szentandrás falu is – miként a környék többi települése – a tornai erdőispánság megszervezésével jött létre a XII–XIII. század fordulóján. Nevét temploma védőszentjéről, Szent András

apostolról kapta. A tornai erdőispánsághoz tartozó királyi birtok volt, s első okleveles említését 1283-ból ismerjük.

A vidék életében a Bebek család országos szerepre emelkedése hozott változást. A hatalmas gömöri és tornai birtokokkal rendelkező Bebek család az 1320–1330-as években már kezében tartotta az egyre szaporodó, országos fontosságú bányatelepeket és vaskohókat. A család tagjai – országos tisztségeket viselő személyiségek – birtokaikat állandóan növelték, s a XIV. század közepén az addig királyi tulajdonban levő Szentandrás falut is megszerezték. 1388-ban már a Bebek-birtokok egyik központja volt Szentandrás, ott székelt Bebek Detre nádornak a tiszttartója. 1410 táján a család birtokába került a szádvári vár is, és körülötte kialakították a szádvári uradalmat. Ezután hosszú századokig e vár uradalmához tartozott Szentandrás falu is. Ennek az idő tájt, egy összeírás szerint húsz portája volt.

Buda 1541. évi eleste után a török az ország északi részeit is fenyegette. A XVI–XVII. század folyamán szinte minden évben végigportyázták a hatvani, a füleki, később az egri törökök a Bódva völgyét, s a falvakat felégették, a lakosokat elhurcolták. Szentandrás környékét sem kímélték. Így a feljegyzések szerint 1576-ban elpusztították. 1577-ben is azt jegyezték föl, hogy a Szádvárhoz tartozó „Szent-András Kowacsi pusztá falu hell”. Nem tudjuk, hogy kiheverte-e ezt a pusztítást, a XVII. századi források alig beszélnek róla. Szádvárat a császári seregek robbantották fel 1686-ban, s a lerombolt várhoz tartozó, jórészt néptelen falvakból álló uradalmat az Esterházy-család kapta meg. Ők kezdték a falvakat újra betelepíteni a XVIII. század elején. Szentandrásra 1738-ban érkeztek új lakók. Ma mintegy hatszázan élnek a községben – részint földművelésből, részint a közeli bányákból.

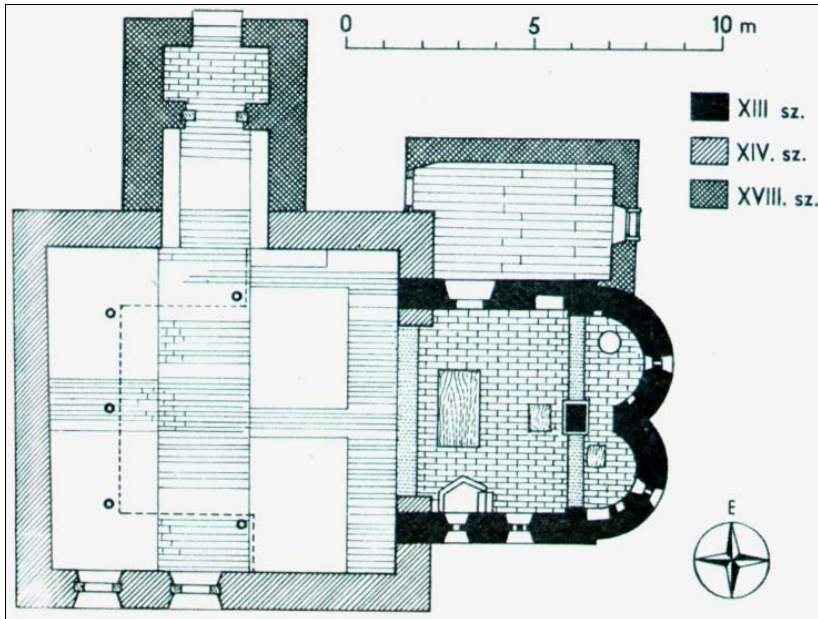

Borsod megye a X-XIII. században (Győrffy György nyomán).

Szentandrás temploma

A szentandrásai templom festői környezetben, a Bódva folyó bal partján emelkedő dombon áll. A templomdombot északon a falu öleli körül, nyugaton az Esztramos-hegy magasodik, kelet felé a tornai hegyeket láthatjuk a tornai várral, a falu mögött pedig a tornanádaskai hegyek keretezik a domb lábánál kitáruló Bódva völgyét.

E templom sajátos épülete alaprajzilag is elkülöníthető két részből áll. Keleti része – a mai szentély – voltaképpen egy korábbi román kori templom. Ehhez kapcsolódik a nyugati oldalon egy négyszögletű gótikus hajó.

A templom alaprajza az építési szakaszokkal.

A román kori szentélyrész épült legkorábban: ez voltaképpen a román kori templom, amelynek sajátos formáját a két egyforma nagyságú félköríves szentélyrész adja, közöttük egy pilléren nyugvó íves átjáróval. E fél kupolaboltozatú szentélyeket a keleti oldalon egy-egy, a hajót a déli oldalon két félköríves ablak világította meg. A bejárat a nyugati oldalon nyílt. 1976 őszén a falkép-restaurátorok ebben a román kori templomban a XIII. század elejére keltezhető falkép-töredékeket találtak: közepeken, a két szentélyt elválasztó pilléren STEPHAN REGIS CP feliratú királyfejet, a déli szentélyfülkében egy püspökalkot, s a szentélyek fölötti keleti oromfalon egy Utolsó ítélet jelenetet – ennek az alakjai azonban csak derékmagasságig maradtak meg. Az ablakok nagyságából ítélve tehát az oromfal – s következőképpen a hajó többi fala is – eredetileg jóval magasabb volt.

Amikor a román templomot átalakították, a szintjét is lesüllyesztették 50 cm-rel. Ezért nem találhattuk meg a szentélyhez tartozó oltár (vagy oltárok) alapját. Az oklevelekből tudjuk, hogy e vidék – mint írtuk – a tornai erdőispánság megszervezése (1198) után népesült be állandó falvakkal. Ekkor épültek az első templomok is a tornai vár körül. A régészeti feltárás szintén ezt a kelteztést erősítette meg. A román templomhoz tartozó temető sírjai XIII. század eleji leletanyagot tartalmazó rétegben feküdtek. A korai templomot díszítő freskók szintén arra a korra vallanak. Mindezek alapján meglehetősen biztonságosan mondhatjuk, hogy az ikerszentélyes román kori templom a XIII. század legelején épült.

A tornaszentandrási római katolikus templom. (Fotó: Mészáros Csaba)

De vajon honnan származik a ritka alaprajzi elrendezés?

Ikerszentélyes templomok – ha nem is nagy számban – Kisásziától Franciaországig előfordulnak. A tornaszentandrási-hoz hasonló alaprajzú kétszentélyes, egyetlen hajótérből álló templomokat azonban csak Közép-Európában találunk. Közülük az egyik legkorábbi német területen Solnhofen temploma, ahol a településnek nevet adó Sola nevű szerzetes telepedett le 762 táján, majd bencés kolostor épült. A svájci Bodentó félszigetén levő Reichenau Mittelzell nevű bencés apátságában 816-ben szentelték fel az új bazilikát, amelynek szentélye két félköríves apszisban (a szentélyt lezáró rész) záródott. Az észak-itáliai Mendrisio helység plébániatemplomában a VIII. században épült ikerszentélyes apszist tártak fel, a közelében található Mezocco plébániatemplomában pedig X-XI. századit.

Frank sajátosság

Ezek a szerzetesi és plébániatemplomok közel vannak egymáshoz olyan területen, ahol a VII-VIII. században frank fennhatóság alatt germán törzsek éltek. Ők abban az időben vették fel a keresztiséget. 771-től Nagy Károly uralkodott a frankok felett, s negyvenhat évi szívós munkával megeremtette a Karolingok világbirodalmát, melybe Franciaországtól Pannóniáig Egész Európa beletartozott. A Karoling birodalom támaszt talált a megerősödött egyházban, ám nagyságát, hatalmát minden téren igyekezett kifejezni. Az újabb egyháztörténeti kutatások szerint az ikerszentélyes templomtípus határozottan Karoling-sajátosság Európában, s a Karolingok birodalmi eszményének a sajátosra, különlegesre való törekvésével magyarázható.

Ikerszentélyes templomok Európában.

Ezt az „építészeti divatot” a német-római császárság is örökölte. Ott nagyon sokáig tovább élt az ikerszentélyes templomforma – a legtovább Ausztria, Tirol és Salzburg tartományai-ban s a hozzájuk közeli Merán környékén. A térrendezésnek ezt az alapelvét egyébként ott a gótikus építészet is átvette: hatalmas méretű kétszentélyes, több hajós templomok épültek az osztrák-tiroli területen a XV-XVI. században.

De hogy került ez az alaprajzi forma Tornaszentandrásra?

III. Béla királyunk előnyös házasságok kötésével is igyekezett biztosítani fiai jövőjét. Így Endre fiát Gertrudisszal, Bertold andechsi gróf leányával jegyezte el. Az andechsiek Németország leggazdagabb főurai közé tartoztak: elnyerték az isztriai örgrófságot, a horvát-dalmát fejedelemséget és a meráni hercegséget is. Endre (vagy András) és Gertrudis 1200-1203 között kötött házasságot. Gertrudis fényes kísérettel érkezett Magyarországra, s mint a Bánk bán nyomán köztudomású, bőven osztogatta a birtokokat híveinek. Ifjúkori nevelője Adolf volt, a későbbi szepesi prépost. Ez érdemeiért jutalmul 1209-ben nagy birtokot kapott II. Endrétől a Szepességben, a Poprád vize mellett. E birtok korábban a királyné testvéréé, a bambergi püspöké volt. S minthogy a Szepesség a XIII. század elején a tornai erdőispánsághoz tartozott, közeli kapcsolat lehetett a szepességi birtok és a tornai vár között. Így lehetséges, hogy a tornai vár mellett a XIII. század elején megtelepedett falunak Szent András tiszteletére szentelt templomát a Szepességben megtelepedő merániai, tiroliak hatására építették fel egy Meránban, Tirolban szokásos alaprajz szerint. Így alakult ki a ma is látható, két félköríves szentélyrésszel záruló, lépcsőzetes épület.

A freskók

Az ikerszentélyes román templomot a XIV. század közepén bővítették nyugati irányban a gótikus hajóval. Ekkor a román

szintet lesüllyesztették, új oltárokat helyeztek el benne. Az új hajó nyugati végében karzat emelkedett, a déli oldalon nyílt a gótikus főbejáró. A diadalívet és a gótikus hajót is falképekkel díszítették. E falképekre ugyancsak a falkutatás során találtunk rá. Németh Gábor, Illés János és Szentesi Rozália gondos munkája tárta fel és restaurálta őket.

A Szent Kereszt megtalálása (freskórészlet).

Ezek a töredékesen megmaradt falképek képciklust alkotnak. A királyokat, szenteket e képeken is azokról a jellegzetes tárgyakról lehet felismerni, amelyekkel általában ábrázolták őket.

Így a diadalív északi oldalán Szent László mellképét ismerhetjük fel, a déli oldalon Szent Istvánt, kezében a jogarral és az országalmával. Fölöttük három-három próféta, legfelül Isten Báránya látszik díszes keretben. A diadalív déli oldala melletti hájófalon az Angyali üdvözlet látható, mellette Szűz Mária Szent Józseffel és a gyermek Jézussal, alattuk pedig az egyik legépebben megmaradt kép, a Szent Kereszt megtalálásának jelenete. Ezen Krisztus keresztjét Szent Ilona és Konstantin császár fogja közre, s előttük a templom kegyura – a Bebek család egyik tagja – térdel...

Folytathatnánk a felsorolást, de nem ez a célunk. A XIV. század közepének – Anjou- királyaink korának – udvari viseletébe öltöztetett alakok magas művészi színvonalat képviselő mesterek vagy mestereknek a kezére vallanak. Az óriási birtokokból és bányatelepekből meggazdagodott Bebek családnak a királyi udvarban élő, országos tisztségeket viselő tagjai bányatelepeik, falvaik templomait – Pelsőc (Plešivec), Ochtina, Rákos (Rakoš), Csetnek (Štítinik) – itáliai tanultságú mesterekkel festették ki. Az egyik birtokközpontjuknak számító Szentandrás falu általuk megnagyobbított templomát szintén ezekkel a mesterekkel festették ki. A királyi udvar hatása tükröződik abban is, hogy a képek között meglepően sok a királyábrázolás.

Újjáépítés – helyreállítás

A törökök 1576-ban felégették a falut. A lakosok elmenekültek, a templom romosan állott mintegy 150 évig. A törökök a gótikus freskók alakjainak arcát kikaparták, mert az iszlám vallás nem tűri az emberábrázolást.

A visszatelepített falu lakói 1740-ben újjáépítették a templomot. A lepusztult falakat kijavították, a templom táblás fennyezetet és zsindeletet kapott, a sekrestyét újjáépítették, az északi oldalra szélfogós bejárat került. Három barokk oltár volt a templomban. Közülük a legépebben megmaradt, legérté-

kesebb Mária-oltárt, amely a hagyomány szerint a szádvári várból került oda, most a helyreállítás során restaurálták a kedves barokk Mária-szoborral együtt. Ez a helyiek szerint a romos templomhajóban álló hársfából készült. A helyreállítás után az U alakú népies barokk karzat és a szószék szintén visszakerült a templomba. (A famunkákat Géczy Csaba, Bérczi László és Szabó Sándor vezetésével restaurálták.) A tervezés – Schönerné Pusztai Ilona munkája – mértéktartóan igyekezett kidomborítani a műemlék épület szépségeit és jellegzetességeit. Az épülethez illő zsindelyfedés, a gótikus templomhajó új, színes, érdekes megoldású famennyezete és az új tételrendezés alkalmazkodik az értékes középkori falképekhez és a hangulatos népies barokk berendezéshez.

(Forrás: Élet és Tudomány, 40. sz. (1977. X. 7.) 1264-1268. p.)

KÖNYVISMERTETÉS

Világháborús emlékművek Edelény környékén

Kiadó: Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely. Edelény, 2015. A/5. 260 p. Edelényi Füzetek 50. A könyv megjelenését az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatta.

Az alábbiakban a szerző, Hadobás Pál előszavát közöljük.

2014-ben volt az I. világháború kitörésének a 100. évfordulója, 2015-ben pedig a II. világháború befejezésének 70. évfordulójára emlékeztünk. Az első világháború évfordulójához kötődve az Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely (Akkor még Művelődési Központ, Könyvtár és Szekrényessy Árpád Múzeum.) az Edelényi Füzetek című kiadványsorozatában 2014-ben megjelentette a **Bódva-völgyiek a Nagy Háborúban** című könyvet, amely visszaemlékezés- és naplórészleteket, valamint fotókat közöl a világháborút megjárt, a Bódva-völgy településein élt emberektől. A közölt dokumentumrészletek többségének kéziratát az edelényi Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteménye őrzi.

A most közreadott könyvben az 1950-ben létrejött és 1983-ban megszűnt **Edelényi járás** 65 településének első és második világháborús emlékműveit, emléktábláit vesszük számba, tisztelegve őseink áldozatkészsége és hősiessége előtt, valamint emlékezve arra a sok szenvedésre, melyet szüleink, nagyszüleink, dédszüleink átéltek a két világháború borzalmas időszakában. 1910-ben a tárgyalt területen 44205 fő lakott. Az I. világhá-

háborúban részt vett 5630 fő, a lakosság 12,7 százaléka, hősi halált halt 1031 fő, a besorozottak 18,3 százaléka, vitézzé avattak 55 főt, a rendelkezésünkre álló források szerint. A II. világháborúról csak az áldozatokkal kapcsolatos adatokkal rendelkezünk, de azok is hiányosak.

Az Edelény környéki települések közül 37 állított emlékművet, emléktáblát, vagy Hősök sírját a két világháború között a Nagy Háború helyi áldozatainak emlékére, vagyis ennyiről tudunk, hisz a Hősök sírját a II. világháború után a legtöbb helyen egy idő után már nem gondozták és még a helye is feledésbe merült napjainkra. A többi település csak 1990 után tudott méltó emléket állítani az 1945-öt követő kényszerű hallgatás miatt, ekkor azonban már a II. világháború áldozatai is felkerültek az emlékművekre, és az előzőekben említett 37 település is kiegészítette az emlékművet a II. világháború áldozataival, vagy újat épített. Három településen – **Dobódel, Teresztenye, Tornakápolna** – nem állítottak emléket a két világháború helyi áldozatainak.

Az I. világháború után a családok is igyekeztek maradandó síremléket állítani az ismeretlen helyen eltemetett, vagy a harcúterén szerzett sebesülésbe vagy betegségbe otthonukban elhunyt szeretteiknek. A települések temetőiben sok ilyen síremléssel találkozhatunk még napjainkban is. Munkánkban ezen síremlékek közlésétől eltekintettünk, mert felkutatásuk, összeírásuk hosszadalmas munka lenne és egy új könyv megírását tenné szükségessé.

A bevezető után egy felújított első világháborús emlékmű újraavatásán elhangzott beszédet és a hősi emlékművek és Hősök Emlékünnepe rövid történetét közöljük.

Egy-egy település emlékművénél, emléktáblájánál a következő adatok szerepelnek, valamint fényképet is közlünk az objektumról. (Az általam készített képek 2015-ben készültek.)

1. Az állítató neve. Műalkotásnál a szobrászművész rövid életrajza. Az emlékmű tervezője, készítője.
2. A készítés, vagy avatás időpontja.
3. Az emlékmű, emléktábla helye.
4. Anyaga, mérete, leírása.
5. Egyéb adatok.
6. Irodalom.

A damaki I-II. világháborús emlékmű.

Bódva-völgyiek a Totális Háborúban: 70 éve ért véget a II. világháború

Kiadó: Edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Közérdekű Muzeális Kiállítóhely. Edelény, 2015. A/5. 230 p. Edelényi Füzetek 51.

Az alábbiakban a szerkesztő, Hadobás Pál előszavát közöljük.

70 év. Több mint két emberöltő. Ez alatt az idő alatt több generáció is felnőtt az országban úgy, hogy hosszú időn keresztül még a családokban is csak titokban beszélhettek a második világháborúban, vagy, ahogy a történészek nevezik a Totális Háborúban részt vett emberek a fronton elszenvedett megpróbáltatásokról, a háborút követő megtorlásokról, a folyamatos atrocitásokról. A világháború után hatalomra került kommunista rendszer ideje alatt a harcokban hősi halált halt katonáknak nem állíthattak méltó emléket a települések (bár több helyen titokban megtették, pl. Edelény környékén, Boldván és Alsótelekesen 1969-ben), ezt csak 1990 után tehették meg.

Az edelényi Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteménye több visszaemlékezést, fényképanyagot tart nyilván a második világháború időszakából. A visszaemlékezések többsége a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Honismereti Egyesület Istvánffy Gyula honismereti pályázatára készült az 1970-es és 80-as években, az intézmény akkori igazgatója Slezsák Imre (1932-2002) szervezőmunkájának eredményeként.

Ezen dolgozatokból, visszaemlékezésekből, valamint más helytörténeti munkákból, és magánszemélyek által átadott, a hozzátartozójuk által írt visszaemlékezésekből közlünk részle-

teket, valamint a frontot járt katonák hagyatékából fényképeket jelen összeállításunkban.

1995-ben, a második világháború befejezésének 50. évfordulója alkalmával **Emlékképek: Edelényiek a második világháborúról** címmel, az Edelényi Füzetek 11. köteteként megjelent egy könyv Hadobás Pál szerkesztésében, amely tizenegy ember tizenkét visszaemlékezését tartalmazza a fronton és a „málenkij robot” alatt elszenvedett évekről. Ezen visszaemlékezések újraközlésétől jelen összeállításban eltekintünk, azonban a teljesség érdekében szükségesnek tartjuk felhívni rá a tisztelt olvasó figyelmét.

A visszaemlékezésekben szereplő települések és földrajzi területek neveit nem javítottuk ki, amelyeket azonosítani tudtunk a mai településekkel és földrajzi nevekkkel, azokról rövid leírást közlünk, amelyeket nem, azok után kérdőjelet tettünk. Csak a mai Magyarország területén kívül eső településeket ismertetjük, és a többször előforduló településeket és földrajzi neveket csak egyszer említjük.

Ezúton mondunk köszönetet Józsa Istvánnak nagybátyja (Rescsánszki Ernő) és anyai nagyapja (Veres K. Ferenc) visszaemlékezésének rendelkezésünkre bocsátásáért, valamint Kabdebon Jánosnak, hogy hozzájárult anyai nagyapja (Markovics János) második világháborús visszaemlékezésének közléséhez.

A hangácsi Birinyi Gyula hagyatékából származó II. világháborús fénykép.

Tartalom

Hadobás Pál	
20 éve zárt be a szénbánya Edelényben.....	5
Állandó kiállításokkal gazdagodott az edelényi L'Huillier-Coburg kastély	14
Mi, mikor épült Edelényben?.....	18
Rendezvények a Borsodi Tájházban 2015-ben.....	43
Rév Ilona	
Napjaink templomépítészetéről.....	47
30 éves az Aggteleki Nemzeti Park	49
20 éve nyilvánították a világörökség részévé az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjait	54
Szatmári Tamás	
Szádvár utolsó 300 évéről.....	61
Dr. Valter Ilona	
Miről vall a Bebekek Bódva-parti temploma?.....	70
Könyvismertetés	
Világháborús emlékművek Edelény környékén	82
Bódva-völgyiek a Totális Háborúban:	85

